

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

Відділ початкової освіти

ЗВІТ

про науково-дослідну роботу з теми

«ДИДАКТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ
КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ
ШКОЛІ»

Державний реєстраційний № 0114U003129

(01.01.2014 – 31.12.2016)

Київ-2016

УДК 373.3.091.31.042

№ держреєстрації 0114U003129

інв. №

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогіки
04053, м. Київ-53, вул. Січових Стрільців, 52-д
тел. 481-37-31

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Інституту педагогіки
НАПН України
_____ О. М. Топузов

_____ 2016 р.

«Затверджено»
на засіданні відділу початкової
освіти Інституту педагогіки
НАПН України
21 листопада 2016 р.
протокол № 11

ЗВІТ
про науково-дослідну роботу
«Дидактичне моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого
навчання у початковій школі»
2014-2016рр.
(заключний)

Керівник НДР
д. пед. наук, ст. наук. сп.

А. Д. Цимбалару

Київ-2016 р.

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

Керівник НДР, завідувач відділу, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник	Цимбалару А.Д.
Головний науковий співробітник доктор педагогічних наук, дійсний член НАПН України	Савченко О.Я.
Головний науковий співробітник доктор педагогічних наук, дійсний член НАПН України	Бібік Н.М.
Провідний науковий співробітник, кандидат педагогічних наук	Мартиненко В.О.
Провідний науковий співробітник, кандидат педагогічних наук	Пономарьова К.І.
Старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук	Прищепя О.Ю.
Науковий співробітник	Вашуленко О.В.
Науковий співробітник	Листопад Н.П.
Науковий співробітник	Андрусенко І.В.

РЕФЕРАТ

Заключний звіт складається із вступної частини (обкладинка, титульний аркуш, список авторів, реферат, зміст, перелік умовних позначень, передмова), основної частини (вступ, суть звіту, висновки, рекомендації), списку публікацій.

Загальний обсяг звіту – 69 сторінок, список опублікованих робіт – на 13 сторінках.

Звіт відображає результати науково-дослідної роботи співробітників відділу початкової освіти з теми «Дидактичне моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі», виконаної відповідно до тематичного плану НДР Інституту педагогіки НАПН України, технічного завдання (технічних вимог) на проведення (розробку) НДР, програми дослідження теми, затвердженої і рекомендованої вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 3 від 24.03.2014 р.), Державним стандартом початкової загальної освіти, а також Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (від 20.03.2008 № 244).

Початок дослідження: 1 січня 2014 р. **Закінчення:** 31 грудня 2016 р.

Ключові слова: процес навчання у початковій школі, організаційні форми навчання, компетентнісний підхід, суб'єктність і полісуб'єктність навчальної взаємодії, варіативність.

Об'єкт дослідження: навчальний процес у початковій ланці середньої загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження: науково-методичне забезпечення модернізації організаційних форм навчання учнів початкової школи предметів інваріантної складової навчального плану на засадах компетентнісного підходу.

Мета дослідження: теоретико-методичне обґрунтування організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи.

Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної і методичної літератури, дисертаційних досліджень; узагальнення; теоретичне моделювання; масове анкетування; індивідуальні бесіди з учнями, вчителями та іншими категоріями педагогічних працівників; вивчення шкільної документації та результатів навчально-пізнавальної і практичної діяльності учнів; безпосереднє спостереження за діяльністю учнів і вчителів у процесі навчання; експеримент – констатувальний і формувальний.

Одержані результати: дидактичні моделі варіативних організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання; методика реалізації варіативних організаційних форм навчання предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи на засадах компетентнісного підходу; визначення педагогічних умов, за яких певна форма дозволить досягти вищих результатів навчання; визначення дидактичних можливостей існуючих і модернізованих організаційних форм щодо формування в учнів ключових і предметних компетентностей.

Обґрунтовані теоретично й перевірені експериментально результати дослідження *представлено* в рукописах планової колективної монографії «Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у

початковій школі», планового колективного посібника «Організаційні форми навчання у початковій школі».

Новизна отриманих результатів полягає: теоретико-методичному обґрунтуванні організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи; розробленні методики реалізації варіативних організаційних форм навчання молодших школярів; визначенні дидактичних можливостей існуючих і модернізованих організаційних форм щодо формування в учнів ключових і предметних компетентностей.

Ступінь впровадження: нормативні документи; науково-методичні статті; виступи на науково-практичних конференціях, семінарах і вебінарах, круглих столах, педагогічних читаннях, нарадах керівників освітніх закладів; лекції для методистів і вчителів початкових класів.

Основні конструктивні і техніко-економічні показники: відповідність роботи нормативним документам НДР і сучасним вимогам до організації навчально-виховного процесу в початковій школі.

Практична значущість роботи. Результати дослідження мають практично орієнтовану форму і забезпечують організацію навчально-виховного процесу в початковій школі відповідно до нових концептуальних засад її функціонування. Їх можна використовувати для створення варіативних навчальних програм, підручників, навчальних та методичних посібників для учнів молодшого шкільного віку. Адресовані вчителям початкових класів, методистам початкової освіти; можуть використовуватися студентами вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації, у системі післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів.

Про ефективність виконаної роботи свідчать результати апробації розроблених моделей організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі у процесі локального експерименту; довідки про впровадження результатів дослідження, видані обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти, вищими педагогічними навчальними закладами, загальноосвітніми навчальними закладами.

Галузь використання – педагогіка, дидактика початкової освіти; загальноосвітня школа, зокрема, її початкова ланка; система вищої педагогічної та післядипломної освіти.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень.....	7
Передмова.....	8
Основна частина	
Вступ.....	9
Розділ I. Дидактичне моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі	
1. Моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів української мови	15
2. Способи організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови	19
3. Моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників	22
4. Моделювання уроків літературного читання із життям і творчістю видатних письменників (2-4 класи).....	26
5. Моделі уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів	28
6. Моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності	34
7. Форми організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства	37
8. Способи організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі»	39
9. Моделювання освітнього простору в початковій школі в умовах варіативності організаційних форм навчання	41
Розділ II. Упровадження результатів наукового дослідження	46
Висновки.....	48
Рекомендації.....	56
Список публікацій.....	57

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НАПН – Національна академія педагогічних наук

КМ – Кабінет Міністрів

МОН – Міністерство освіти і науки

НДР – науково-дослідна робота

ПЕРЕДМОВА

У звіті представлено результати НДР відділу початкової освіти за *темою* «Дидактичне моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі». Її розроблення здійснювалось у процесі виконання співробітниками досліджень з *підтем*: «Моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів української мови», «Способи організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови», «Моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників», «Моделювання уроків літературного читання із життям і творчістю видатних письменників (2-4 класи)», «Моделі уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів», «Моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності», «Форми організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства», «Способи організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі», «Моделювання освітнього простору в початковій школі в умовах варіативності організаційних форм навчання».

Підтеми є складниками загальної теми дослідження і конкретизують її.

НДР виконувалась протягом 2014-2016 рр. *по етапах*: аналітико-констатувальний, теоретико-експериментальний, узагальнювальний.

Тематика НДР відділу є актуальною, оскільки продовжує розроблення змістово-методичного забезпечення реформування початкової загальної освіти, мета і завдання якого визначено Законами України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту», Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» та іншими державними документами.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

ВСТУП

Зміни в сучасному соціокультурному й освітньому середовищі загострюють потребу у розробленні особистісно та компетентісно орієнтованої моделі освіти, яка містить значний розвивальний потенціал, спрямована на переорієнтацію навчально-виховного процесу на потреби дитини, суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу, формування ключових і предметних компетентностей. У зазначеному контексті відбувається планомірний перехід початкової школи на новий зміст і структуру навчання з урахуванням усіх факторів, від яких залежить якість навчально-виховного процесу: змісту, методів, форм навчання і виховання, управлінських рішень, взаємовідповідальності учасників навчально-виховного процесу.

Відповідно, *першим етапом* (1999-2003 рр.) дослідження, спрямованим на розв'язання поставлених завдань, було розроблення нормативної складової переходу початкової школи на новий зміст і структуру (Державний стандарт початкової загальної освіти, типові навчальні плани і навчальні програми для 1-4 класів), обґрунтування теоретичних засад відбору і структурування змісту навчальних предметів, моделювання і презентація змісту в підручниках для 1-4 класів.

Другим етапом (2004-2006 рр.) – стало обґрунтування наукових засад методичного забезпечення навчально-виховного процесу в початковій школі, яке відповідає новим цілям, завданням і змісту початкової освіти в контексті особистісно орієнтованого навчання.

На *третьому етапі* (2007-2009 рр.) здійснювалось розроблення та впровадження науково-методичних засад контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи.

На *четвертому етапі* (2010-2013 рр.) створювалось дидактико-методичне забезпечення реалізації цілей навчання, визначених нормативами – Національною рамкою кваліфікацій, новим поколінням Державного стандарту початкової загальної освіти, навчальними програмами для 1-4 класів, орієнтовними вимогами до оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи.

На *сучасному етапі* (від 2014 р. й дотепер), що логічно продовжує попередні, розроблялись моделі організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів у межах НДР за темою «Дидактичне моделювання організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі».

Актуальність цієї теми визначається новими методологічними й концептуальними засадами розуміння якості загальної середньої освіти, які вимагають переосмислення змісту й організації навчання та встановлення чинників, від яких залежить ефективність його засвоєння (організаційні форми, методи і прийоми навчання, педагогічні технології тощо).

У сучасних умовах якість початкової освіти пов'язується з реалізацією компетентісного підходу, який спрямовує навчально-виховний процес на формування в учнів компетентностей, чим зумовлюється практична зорієнтованість навчання, створення передумов для поетапного управління формуванням

навчальних досягнень учнів, підвищення особистої відповідальності вчителів і учнів за якість навчальних результатів.

На якість початкової освіти впливає низка чинників, до яких належать також організаційні форми навчання. Форми навчання вчені визначають як механізми впорядкування навчального процесу стосовно позицій його суб'єктів, а також завершеності у часі його структурних одиниць.

У зв'язку із зміною парадигми освіти виникає необхідність перегляду організаційних засад навчального процесу щодо функцій його учасників. Так, у більшості науково-методичних робіт форми навчання розглядаються з позиції учителя – «як навчати учня», і вибір форм навчання є доволі обмеженим. Натомість, нові підходи потребують іншого ракурсу розгляду проблеми – «як вчитися учневі», тобто в яких формах навчальної взаємодії відбуватиметься його пізнавальна діяльність, як її організувати для досягнення освітніх результатів.

Таким чином, дидактичне моделювання організаційних форм навчання виявляється актуальною вимогою до забезпечення якості початкової освіти як соціально-педагогічного замовлення, що визначає необхідність переосмислення організації навчальної взаємодії учасників навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного підходу і розроблення дидактичних моделей уроку, інших організаційних форм з метою створення сприятливих умов для індивідуального розвитку й реалізації здібностей учнів, досягнення ними освітніх результатів, набуття умінь і навичок міжособистісного спілкування і взаємодії у навчальній діяльності.

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес у початковій ланці загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: науково-методичне забезпечення модернізації організаційних форм навчання учнів початкової школи предметів інваріантної складової навчального плану на засадах компетентнісного підходу.

Мета дослідження: полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи.

Загальна гіпотеза дослідження. Дидактичне моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі буде ефективним за умов:

єдності системного і компетентнісного підходів до моделювання організаційних форм навчання, зокрема уроку, з навчальних предметів інваріантного складника у початковій ланці загальної середньої освіти;

моделювання організаційних форм навчання у взаємозв'язку всіх структурних компонентів та освітнього середовища з орієнтацією на очікувані результати;

дотримання структури формування ключових і предметних компетентностей у процесі моделювання організаційних форм, зокрема уроку;

урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів початкової школи у процесі моделювання організаційних форм;

забезпечення цілеспрямованого оволодіння учителями початкових класів структуруванням організаційних форм, зокрема уроку на засадах системного і компетентнісного підходів.

Завдання дослідження:

обґрунтувати теоретичні засади сучасних організаційних форм навчання у взаємозв'язку з іншими компонентами педагогічного процесу в початковій ланці освіти;

визначити педагогічні чинники і дидактико-методичні умови удосконалення організаційних форм навчання на засадах компетентнісного підходу;

розробити варіативні моделі організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання учнів 1-4 класів;

експериментально перевірити ефективність дидактико-методичного забезпечення реалізації варіативних організаційних форм навчання предметів інваріантної складової навчального плану на засадах компетентнісного підходу.

Вихідні концептуальні положення дослідження.

З позиції компетентнісного підходу в якості вимог виступають *компетенції*, а в якості досягнутих учнями результатів – рівні сформованості *компетентностей*.

Компетенція – відчужена від суб'єкта, наперед задана норма, вимога, з якої особистість має бути обізнана, або сфера діяльності, в якій людина повинна володіти компетентністю.

Компетентність – інтегрована здатність особистості, набута у процесі навчання, що охоплює знання, уміння, навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці; не може бути зведена лише до фактичних знань.

Компетентнісний підхід визначається як реалізація на практиці компетентнісної моделі освіти (початкової, середньої, професійної), складники якої ураховують мотиваційні, когнітивні, операційно-діяльнісні та оцінювально-рефлексивні аспекти процесу навчання, що створює сприятливі умови для формування в учнів здатності розв'язувати важливі практичні задачі та виховання особистості в цілому. Передбачає особистісно-діяльнісне навчання, заохочуючи активність учнів. Найважливішим результатом компетентнісно спрямованої освіти є ключові та предметні компетентності.

Компетентнісно орієнтоване навчання передбачає діяльнісні форми навчання (самостійна робота, дослід, екскурсія, практична робота тощо). При цьому, діяльність учня – первинна, а знання, уміння, навички, цінності, які присвоюються ним, – вторинні, оскільки набуваються у процесі діяльності (М. В. Алексєєв).

Організаційні форми навчання – спеціально організована навчальна діяльність, яка відбувається за встановленим порядком у певному режимі. Сучасні організаційні форми навчання у початковій школі складають розвинену систему, у якій можна розрізнити *зовнішні* і *внутрішні* форми організації. До *зовнішніх форм* належать: урок, домашня робота учнів, екскурсії, заняття в шкільній бібліотеці, шкільному музеї; екскурсія; дослідницька робота тощо). *Внутрішні форми організації навчання* функціонують як способи *навчальної взаємодії*: індивідуальна, парна, групова, колективна, колективно-розподільча. Якщо у зовнішніх організаційних формах навчання визначальною є діяльність вчителя (зміст, методика, спосіб оцінювання), то у внутрішніх – домінує безпосередня чи опосередкована взаємодія учнів.

Урок – форма організації навчальної роботи в школі, яка відбувається у межах точно встановленого часу за розкладом, з певним складом учнів для досягнення навчальних результатів; уроки мають різні структури залежно від мети, характеру матеріалу, вікових особливостей учнів; об'єднуються в систему за метою і змістом. Типи уроків розрізняють за дидактичною метою, провідним способом організації навчальної діяльності (урок-казка, урок-драматизація, урок-гра та ін.), за особливостями контингенту учнів (урок з першокласниками, у малочисельному класі, із залученням дітей з особливими потребами); інтегровані уроки.

Навчальна взаємодія – це дієвий, реально існуючий зв'язок, взаємна залежність між учасниками спільної навчальної діяльності;

Способи навчальної взаємодії: *індивідуальна* (опосередковане спілкування учасників навчального процесу); *парна* (спілкування учасників навчального процесу у парі постійного складу); *групова* (спілкування учасників навчального процесу у групі, коли кожен учасник, який виступає, спрямовує текст (інформацію) одночасно декільком слухачам); *колективні* (спілкування учасників навчального процесу, коли кожен учасник спілкується з іншим по черзі у парі, і врешті-решт усі спілкуються між собою).

Дидактична структура організаційних форм – сукупність складових елементів у побудові занять, послідовність і кількість яких визначається його навчальною метою, віковими особливостями дітей, специфікою предмета; забезпечує його цілеспрямованість і завершеність.

Модель – уявна або матеріально реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта.

Моделювання – 1) метод дослідження об'єктів на їх моделях-аналогах; 2) побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйовані; 3) у навчанні моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння.

Дидактичне моделювання – розкривається як відображення характеристик певної дидактичної системи в спеціально створеному об'єкті, що є дидактичною моделлю. Дидактичне моделювання забезпечує теоретичний рівень розроблення моделі. У випадках, коли створюються моделі педагогічних об'єктів, які ще не існують, але розробляються з метою впровадження у практику діяльності школи, моделювання розглядається як етап педагогічного проектування, а така модель – як прогностична.

Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної і методичної літератури, дисертаційних досліджень; узагальнення; теоретичне моделювання; масове анкетування; індивідуальні бесіди з учнями, вчителями та іншими категоріями педагогічних працівників; вивчення шкільної документації та результатів навчально-пізнавальної і практичної діяльності учнів; безпосереднє спостереження за діяльністю учнів і вчителів у процесі навчання; експеримент – констатувальний і формувальний.

Експериментальна база дослідження: Ліцей міжнародних відносин №51 м. Києва; загальноосвітня школа № 2 м. Бровари Київської області; загальноосвітні школи № 3 і № 4 м. Боярки Києво-Святошинського р-ну Київської обл.;

загальноосвітня школа I-III ступенів №1 м. Українка Обухівського р-ну Київської обл.; загальноосвітня школа I-III ступенів №1 с. Білогородка Київської обл.

Одержані результати: *дидактичні моделі* варіативних організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання; *методики реалізації* варіативних організаційних форм навчання предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи на засадах компетентнісного підходу; визначення *педагогічних умов*, за яких певна форма дозволить досягти вищих результатів навчання; визначення *дидактичних можливостей* існуючих і модернізованих організаційних форм щодо формування в учнів ключових і предметних компетентностей.

Теоретична новизна дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи; розробленні методики реалізації варіативних організаційних форм навчання молодших школярів; визначенні дидактичних можливостей існуючих і модернізованих організаційних форм щодо формування в учнів ключових і предметних компетентностей.

Практична значущість роботи. Результати дослідження спрямовані на підвищення якості освіти шляхом вдосконалення організації процесу навчання у початковій школі на засадах компетентнісного підходу й можуть бути використані у масовій педагогічній практиці. Вони адресовані вчителям початкових класів, методистам початкової освіти, студентам і викладачам фахових методик вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації, можуть застосовуватися в системі післядипломної педагогічної освіти.

Науково-дослідна робота здійснювалось в процесі виконання співробітниками відділу досліджень з **підтем**, які є складниками загальної.

Підтеми визначено шляхом конкретизації колективної проблеми дослідження відповідно до галузей Державного стандарту початкової загальної освіти і навчальних предметів, що їх реалізують.

Освітня галузь «Мови і література»

Підтема: «Моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів української мови»

Підтема: «Способи організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови»

Підтема: «Моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників»

Підтема: «Моделювання уроків літературного читання із життям і творчістю видатних письменників (2-4 класи)»

Підтема: «Моделі уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів»

Освітня галузь «Математика»

Підтема: «Моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності»

Освітня галузь «Природознавство»

Підтема: «Форми організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства»

Освітня галузь «Суспільствознавство»

Підтема: «Способи організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі»»

Підтема: «Моделювання освітнього простору в початковій школі в умовах варіативності організаційних форм навчання»

Виконавець:

Пономарьова К.І., пров.н.с.

Виконавець:

Прищеп О.Ю., ст.н.с.

Виконавець:

Вашуленко О.В., н.с.

Виконавець:

Савченко О. Я. гол. н. с.

Виконавець:

Мартиненко В.О., пров.н.с.

Виконавець:

Листопад Н.П., н.с.

Виконавець:

Андрусенко І.В., н.с.

Виконавець:

Бібік Н.М., гол.н.с.

Виконавець:

Цимбалару А. Д., зав. лаб.

Об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза колективної теми конкретизовано на рівні індивідуальних *підтем*.

РОЗДІЛ І. «ДИДАКТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ»

1. ПІДТЕМА: «МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Виконавець: *Пономарьова К.І.* кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу початкової освіти.

Предмет дослідження: моделювання компетентісно орієнтованих організаційних форм навчання учнів початкових класів української мови (мови навчання).

Гіпотеза дослідження: організаційні форми навчання учнів початкових класів української мови сприятимуть ефективному формуванню предметних компетентностей, якщо:

1) моделі організаційних форм навчання забезпечуватимуть формування всіх складників компетентності (мотиваційного, когнітивного, аксіологічного, діяльнісного, творчого, рефлексивного);

2) організаційні форми навчання передбачатимуть різні способи організації суб'єктної навчальної взаємодії учасників навчального процесу;

3) у навчальному процесі гармонійно поєднуюватимуться варіативні форми організації навчальної діяльності, використання яких обґрунтовується дидактичною доцільністю;

4) форми організації навчального процесу утворюватимуть цілісну систему, підпорядковану досягненню результативного складника навчання, визначеного нормативними документами (Державним стандартом початкової загальної освіти і навчальною програмою).

Завдання дослідження:

1) вивчити стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній і лінгводидактичній літературі з метою визначення теоретичних основ дидактичного моделювання організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів української мови;

2) виявити організаційні форми навчання української мови, які використовуються вчителями початкових класів у шкільній практиці, та проаналізувати їх ефективність у формуванні предметних компетентностей учнів;

3) обґрунтувати й розробити дидактичні моделі організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів української мови;

4) експериментально перевірити ефективність використання створених моделей організаційних форм у процесі формування в молодших школярів ключових і предметних компетентностей: комунікативної, соціокультурної й уміння вчитися;

5) узагальнити результати науково-дослідної роботи в науково-методичних статтях, рукописах колективної монографії «Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання в початковій школі» і методичного посібника «Організаційні форми навчання в початковій школі».

Результати дослідження. Науково-дослідна робота проводилася в три етапи. *Перший етап, аналітико-констатувальний* (2014 р.), був присвячений вивченню стану проблеми дослідження в психолого-педагогічній і лінгводидактичній літературі, розробленню методики і проведенню констатувального експерименту та узагальненню його результатів. Зокрема, було *встановлено*, що реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови передбачає модернізацію уроку, як основної форми організації навчального процесу в класно-урочній системі навчання, використання варіативних інноваційних форм організації навчання та інтерактивних способів навчальної взаємодії суб'єктів навчального процесу; *з'ясовано*, що компетентнісно орієнтовані форми організації навчання передбачають постійну активну взаємодію всіх учасників навчального процесу, тобто колективне, групове навчання у співпраці, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють; *встановлено* особливості цілей, завдань і структури компетентнісно орієнтованого уроку, а саме: навчально-виховні цілі мають бути зорієнтовані на особистість учня і спрямовані на досягнення конкретних результатів у його навчання, розвитку і вихованні; сучасний урок з української мови необхідно будувати на засадах компетентнісного підходу, який передбачає формування в молодших школярів складників ключових і предметних компетентностей; у структурі компетентнісно орієнтованого уроку необхідно передбачати мовно-теоретичний, правописний і мовленнєво-творчий блоки; *визначено* дидактичні вимоги до компетентнісно орієнтованого уроку української мови, головними з яких є: реалізація комплексу взаємопов'язаних навчальних, розвивальних і виховних цілей, спрямованих на формування ключових і предметних компетентностей: комунікативної, соціокультурної й уміння вчитися; реалізація комунікативно-діяльнісного підходу, який передбачає мовленнєву спрямованість уроку, підпорядкування вивчення мовних знань завданням мовленнєвого розвитку школярів, формуванню навичок вільного володіння мовою в різних ситуаціях спілкування; забезпечення суб'єкт-суб'єктної та полісуб'єктної взаємодії, в основі якої – співпраця, співтворчість учителя з учнями, набуття ними не лише пізнавального, а й соціального досвіду; наявність широкого та цілеспрямованого діапазону засобів мотивації навчальної діяльності учнів; використання раціональних інтерактивних методів, прийомів навчання, різноманітних способів організації навчальної взаємодії, які б забезпечували навчально-пізнавальну активність школярів; наявність у підсумку уроку обов'язкової рефлексії – аналізу учнями своєї навчальної діяльності, оцінювання її результатів, визначення своїх досягнень і невдач та перспектив подальшого навчання; *з'ясовано* сутність ключових понять дослідження (подані у вступній частині звіту на с. 11);

розроблено методику й діагностувальний інструментарій та проведено констатувальний експеримент, аналіз результатів якого засвідчив, що: у процесі навчання молодших школярів української мови переважна більшість охоплених анкетуванням учителів (90,9 %) використовують лише урок; значна частина опитаних педагогів (84,8 %) не розрізняють термінів «форми організації навчання» і «способи навчальної взаємодії суб'єктів навчального процесу»; найпоширенішими

способами навчальної взаємодії, які використовують опитані вчителі, виявилися робота в парі і в групі (їх назвали 81,8 % респондентів); серед ознак компетентнісно орієнтованого уроку української мови 48,5 % респондентів назвали спрямованість на формування комунікативної компетентності, 24,2 % – реалізацію в процесі вивчення мови соціокультурної та діяльнісної змістових ліній, 21,2 % – підпорядкування мовних знань мовленнєвому розвитку учнів; із методичної літератури, яка допомагає в організації навчання учнів української мови, 100% респондентів назвали розробки уроків, крім того, 24,2 % користуються публікаціями, розміщеними в газеті «Початкова освіта», а 12,1 % – у журналі «Початкова школа»; 87,9 % опитаних учителів зазначили, що потребують методичних рекомендацій щодо використання інтерактивних форм організації навчання молодших школярів української мови; у процесі педагогічних спостережень в експериментальних класах виявлено такі форми організації навчання української мови: традиційний комбінований урок (75,1 % відвіданих занять), урок повторення й узагальнення знань (16,6 %), урок-подорож (8,3 %); на всіх відвіданих уроках переважала колективна робота, крім того виявлено такі способи організації навчальної взаємодії: робота в парах (використовувалась на 33,1% уроків), «мікрофон» (на 24,9 %), робота в групі (на 16,6 %); лише на 41,4 % відвіданих уроків використовувались компетентнісно орієнтовані методи, прийоми, способи організації навчальної взаємодії, решта уроків були підпорядковані засвоєнню теоретичних знань з мови шляхом вивчення правил і застосування їх у процесі виконання репродуктивних або конструктивних завдань.

Аналіз результатів констатувального експерименту дав підстави стверджувати, що практика початкового навчання української мови потребує варіативних компетентнісно орієнтованих моделей організаційних форм навчання та інтерактивних способів організації навчальної взаємодії суб'єктів навчального процесу.

На *другому етапі* – *теоретико-експериментальному* (2015 р.), уточнювався понятійний апарату дослідження, визначались теоретичні основи дидактичного моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів, обґрунтовувались й розроблялись компетентнісно орієнтовані моделі організаційних форм навчання учнів початкових класів української мови та експериментально перевірялась їх ефективність. Зокрема, *визначено* теоретичні основи моделювання компетентнісно орієнтованих організаційних форм навчання молодших школярів української мови, а саме: моделювання організаційних форм навчання української мови здійснюється на засадах особистісно орієнтованого, комунікативно-діяльнісного і компетентнісного підходів; в основу моделювання покладено модульну структуру уроку, яка передбачає засвоєння змісту початкового мовного курсу за трьома навчальними модулями: мовно-теоретичним, правописним і мовленнєво-творчим; модуль ми розглядаємо як дидактичний вузол, в якому навчальний зміст та оволодіння ним об'єднані в одне ціле; урок з модульною структурою передбачає вмотивоване вивчення теоретичного мовного матеріалу, усвідомлене засвоєння правил орфографії та пунктуації і застосування набутих знань і вмінь у процесі мовленнєво-творчої діяльності; модульне навчальне заняття забезпечує активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвиток

самостійності, суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників навчального процесу, формування складників комунікативної компетентності та міцних загальнонавчальних умінь і навичок; *побудовано* базову модель уроку української мови, яка охоплює компетентнісно орієнтовані цілі, модульну структуру, діагностування результатів навчальної діяльності і рефлексію; базова модель є основою для побудови варіативних моделей, видозміна яких залежить від типу уроку; *розроблено* методику формувального експерименту, метою якого є перевірка ефективності побудованих моделей уроків української мови в процесі формування мовної і мовленнєвої предметних компетентностей молодших школярів; в експериментальній методиці *представлено* інструментарій застосування розроблених моделей у процесі побудови та проведення навчальних занять з української мови, а саме: методичні рекомендації щодо проведення уроку української мови за модульною технологією та алгоритм побудови варіативних організаційних форм навчання української мови за поданими моделями; *започатковано* експериментальну перевірку розроблених моделей уроків української мови в 2-4 класах експериментальних шкіл: *проведено* настановний семінар з учителями-експериментаторами, *забезпечено* вчителів експериментальних класів експериментальними матеріалами, *розпочато* проведення модульних уроків української мови та спостереження за їх ефективністю;

На **третьому етапі** – *узагальнювальному* (2016 р.) здійснювався кількісно-якісний аналіз та узагальнювались результати формувального експерименту, коригувались теоретико-методичні аспекти результатів дослідження, узагальнювались і презентувались результати дослідження в рукописах колективної монографії і посібника, результати дослідження впроваджувались в загальноосвітніх навчальних закладах України, інститутах післядипломної педагогічної освіти та педагогічних університетах. У цей період *завершено* експериментальну перевірку розроблених базової і варіативних моделей компетентнісно орієнтованого уроку української мови, які охоплюють компетентнісно орієнтовані цілі, модульну структуру, діагностування результатів навчальної діяльності і рефлексію; *проведено* контрольні зрізи навчальних досягнень учнів з української мови з метою визначення ефективності експериментальної модульної структури уроку в процесі формування ключових і предметних компетентностей (комунікативної, соціокультурної й уміння вчитися); *здійснено* кількісно-якісний аналіз результатів формувального експерименту, який засвідчив, що середній показник учнів, які впоралися з компетентнісно орієнтованими завданнями без помилок становить в експериментальних класах 68,7 %, а в контрольних – 32,9 %, а кількість школярів, яким запропоновані завдання виявились непосильними, в експериментальних класах становить 2,9 %, а в контрольних – 28,5 %. Із творчим завданням (написанням зв'язного тексту) 28,7% учнів експериментальних класів впоралися на високому рівні, 46,4% – на достатньому рівні і 24,9% – на середньому рівні. У контрольних класах на високому рівні написали текст 7,3% школярів, на достатньому – 35,6%, на середньому – 38,6%, на початковому – 18,5%. Такі результати підтверджують ефективність організації навчання української мови за модульною структурою, яка передбачає цілеспрямоване, усвідомлене і практично спрямоване засвоєння мовних знань і правописних та мовленнєвих умінь.

Теоретична новизна дослідження полягає в: уточненні понятійного апарату дослідження відповідно до особливостей цілей і змісту навчального предмета; визначенні теоретичних основ дидактичного моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів; обґрунтуванні й розробленні компетентнісно орієнтованих моделей організаційних форм навчання учнів початкових класів української мови.

Практична значущість науково-дослідної роботи. Результати дослідження можуть бути використані під час розробки нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь «Мови і літератури») і нової навчальної програми з української мови для 1-4 класів, у навчально-виховному процесі початкової ланки загальноосвітніх навчальних закладів з метою забезпечення мотивації навчання української мови, активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, формування в молодших школярів ключових і предметних компетентностей: комунікативної, соціокультурної й уміння вчитися, а також під час професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів та в системі післядипломної педагогічної освіти.

Теоретико-методичні результати дослідження індивідуальної підтеми впродовж 2014-2016 рр. *презентовано* в 14 статтях (7,0), у тому числі – в 5 статтях фахових видань, 3 тезах (0,2), рукописах параграфів до колективної монографії (1,0) і колективного посібника (2,5); *оприлюднено* на 5 міжнародних науково-практичних конференціях, 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 3 звітних конференціях Інституту педагогіки НАПН України, 1 всеукраїнській інтерактивній вебконференції; 2 вебінарах, 16 семінарах різних рівнів, 3 круглих столах.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; орієнтовних вимог до проведення ДПА учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти у 2015-2016 н. р. (наказ МОН України від 08.02.2016. № 94); методичних рекомендацій до початку 2015/2016, 2016/2017 навчальних років); проектів Концепції української школи (12-річна школа) – розділ «Початкова освіта»; Концепції сучасного підручника і Концепції загальної початкової освіти; у процесі оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»), а також при підготовці збірників для формування (2016 р.) й перевірки предметних компетентностей (2015 р.) та збірників для підсумкових контрольних робіт з української мови (2014, 2015, 2016 рр.).

2. ПІДТЕМА: «СПОСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРАФІКО-ОРФОГРАФІЧНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Виконавець: *Прищепя О. Ю.* кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу початкової освіти.

Предмет дослідження: способи організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів у процесі навчання української мови.

Гіпотеза дослідження: графіко-орфографічна навчальна діяльність молодших школярів буде відбуватися успішно за умови застосування ефективних способів її організації у процесі навчання української мови.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та узагальнити стан розробленості досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній та методичній літературі, зокрема, розкрити сутність понять «навчальна діяльність», «способи навчальної діяльності», «графіко-орфографічна діяльність молодших школярів» з метою визначення теоретичних засад досліджуваної проблеми.

2. Визначити способи організації графіко-орфографічної діяльності молодших школярів, які застосовуються в практиці початкової школи.

3. З'ясувати психолого-педагогічні умови організації графіко-орфографічної навчальної діяльності учнів початкових класів у процесі навчання української мови.

4. Розробити й охарактеризувати способи графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів та методику їх застосування на уроках української мови.

5. Апробувати експериментальну методику, перевірити ефективність способів організації графіко-орфографічної навчальної діяльності та презентувати узагальнені результати в матеріалах до розділу монографії.

Результати дослідження. Науково-дослідна робота проводилась в три етапи. На *першому етапі* визначався стан досліджуваної проблеми в психологічній, науково-методичній літературі і практиці школи; розроблялась методика і проводився констатувальний експеримент; здійснювався аналіз результатів констатувального експерименту.

Зокрема, *здійснено* аналіз стану досліджуваної проблеми у вітчизняній і зарубіжній теорії (психології, педагогіці) та практиці, який показав, що графіко-орфографічна діяльність в літературі та практиці як два окремих складники: графічна діяльність й орфографічна діяльність;

з'ясовано, що під способами організації навчальної діяльності розуміють керування діяльністю у навчальному процесі. Вона охоплює спілкування учнів з учителем і між собою, ставить свої умови до уважності, свідомої вольової регуляції дії; сутність поняття «графіко-орфографічна навчальна діяльність» розкривається, як певна дія, прийом, які повною мірою враховують особливості дитячої уваги, пам'яті, мислення, уяви, сприяють формуванню на відповідному мовному матеріалі розумової діяльності.

Аналіз підручників з української мови для початкових шкіл з українською мовою навчання на предмет констатації способів організації навчального матеріалу показав, що в них представлено однотипні способи організації, переважно «прив'язані» до орфографічних правил.

Результати констатувального експерименту дали підстави для таких висновків:

- чинники визначення ефективного способу організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови; необхідність наявності системи навчальних завдань для створення

ефективного способу організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови.

На *другому етапі* розроблялась і запроваджувалась у практику експериментальна методика дослідження. На цьому етапі *визначено* чинники впливу на вибір способів організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови», а саме відповідність рівня сформованості графічних навичок письма молодших школярів вимогам навчальної програми першого (1-2 класи) й другого (3-4 класи) вікового мікроперіодів; вміння оцінити правильність руху руки на основі кінестетичного та візуального сприйняття, що складає технічний бік письма, дотримання гігієнічних правил письма; автоматизованість графічної навички письма;

- рівень сформованості навички звуко-буквеного аналізу слова, на основі граматичних знань впізнавання орфограми та не орфограми, розуміння фонологічної структури української мови, уявлення про фонетико-графічні одиниці на основі істотних ознак, зіставлення складу фонем і графем; свідоме виконання дій під час застосування правил;

- наявність специфічних графіко-орфографічних помилок, які не підпадають під орфографічні правила (недописування елементів у буквах, дописування зайвих елементів у буквах, викривлення форми букви до невпізнавання, «дзеркальне» зображення графем, письмо друкованих букв замість рукописних, заміни, переставляння, пропуск, вставляння букв та буквосполучень, складів у слові);

- непривабливість змісту орфографічної грамотності для учнів початкової ланки на відміну від розвитку монологічного, діалогічного мовлення;

психофізіологічний стан учнів на час організації графіко-орфографічної навчальної діяльності.

Охарактеризовано нестандартні способи організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови, який побудовано за принципом раціонального поєднання різних форм роботи (індивідуальної, фронтальної, у парі) за спеціально розробленою системою завдань, в основу якої покладено графічні та орфографічні дії; *створено* експериментальну методику запровадження способів організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови, яка полягав в застосуванні в навчальній діяльності молодших школярів комунікативно спрямованої системи завдань, прийомів, направлених на розвиток графіко-орфографічних умінь і навичок, тобто такий комплекс роботи, за якого зорові, слухові, мовно-рухові, моторні відчуття діяли б у взаємозв'язку з періодичним наданням переваги тому чи іншому сприйняттю;

Проведено формувальний експеримент, результати якого показали ефективність нестандартні способи організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української. Зокрема, переважає орфографічна грамотність під час написання учнями слів, які пропонуються в програмі української мови 1-4 класів для засвоєння їх значення, вимови, написання; значно зріс словниковий запас учнів 1-4 класів; зменшилась кількість графічних помилок; зазначено підвищення інтересу учнів до правописних умінь.

На *третьому етапі* здійснювався аналіз проведеної роботи; узагальнювались результати дослідження, які показали в їх кількісному й якісному аналізі ефективність нестандартного способу організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови. Зокрема, переважає орфографічна грамотність під час написання учнями слів, які пропонуються в програмі української мови 1-4 класів для засвоєння їх значення, вимови, написання; значно зріс словниковий запас учнів 1-4 класів; зменшилась кількість графічних помилок; зазначено підвищення інтересу учнів до правописних умінь.

Теоретична новизна дослідження визначається теоретико-експериментальним обґрунтуванням способів організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови та його спрямованістю на розвиток мовленнєвої компетентності, зокрема писемного мовлення.

Практична значущість дослідження визначається можливостями: використання розроблених способів організації графіко-орфографічної навчальної діяльності умінь та методики їх застосування вчителями початкових класів під час навчання української мови молодших школярів; написання методичних посібників з орфографії; під час курсової перепідготовки вчителів; на практичних заняттях із студентами філологічних та педагогічних факультетів.

Теоретико-методичні результати дослідження впродовж 2014-2016рр. індивідуальної підтеми *презентовано* у 3 статтях фахових видань (1,5), 5 тезах (0,5), рукописі параграфів до колективного посібника (3,0); *оприлюднено* на 4 міжнародних науково-практичних конференціях, у тому числі 1 онлайн-інтернет-конференції; на 4 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 4 звітних конференціях Інституту педагогіки НАПН України, 3 вебінарах, 5 семінарах і 1 педагогічних гостинах.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; методичних рекомендації до початку 2015/2016, 2016/2017 навчальних років); проектів Концепції української школи (12-річна школа); розділ «Початкова освіта», Концепції сучасного підручника і Концепції загальної початкової освіти; у процесі оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»), а також навчальних посібниках для письма на уроках української мови (2014, 2015, 2016рр.).

3. ПІДТЕМА: «МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ (ЧИТАННЯ) ПЕРШОКЛАСНИКІВ»

Виконавець: *Вашуленко О. В.*, науковий співробітник відділу початкової освіти.

Предмет дослідження: дидактичне моделювання організаційних форм навчання грамоти (читання) першокласників на засадах компетентнісного підходу.

Гіпотеза дослідження: компетентнісно орієнтовані організаційні форми навчання грамоти (читання) першокласників будуть ефективними за умов:

- врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей шестирічного віку;
- забезпечення цілеспрямованого формування мотиваційного, когнітивного, ціннісного, діяльнісного, творчого та рефлексивного компонентів компетентності;
- застосування різних способів активної педагогічної взаємодії учасників навчального процесу;
- використання варіативних організаційних форм навчання грамоти (читання) першокласників;
- якщо дидактична модель організаційних форм навчання грамоти (читання) першокласників спрямована на досягнення результату навчання, визначеного навчальною програмою.

Завдання дослідження:

- вивчити і проаналізувати стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній і методичній літературі з метою визначення теоретичних засад дидактичного моделювання організаційних форм навчання грамоти (читання) першокласників на засадах компетентнісного підходу;
- з'ясувати, які організаційні форми навчання грамоти (читання) першокласників використовують учителі початкових класів;
- розробити й обґрунтувати дидактичні моделі організаційних форм навчання грамоти (читання) першокласників на засадах компетентнісного підходу;
- експериментально перевірити ефективність розроблених моделей форм організації навчання грамоти (читання) першокласників;
- узагальнити результати дослідження в науково-методичних статтях, рукописі параграфа колективного посібника.

Результати дослідження. НДР проводилась у три етапи. На **першому етапі** – аналітико-констатувальному (2014р.) *вивчено* стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній і методичній літературі, що дало змогу *визначено* теоретичні засади моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників, а саме уроку як основної організаційної форми навчання першокласників; *з'ясовано* сутність понять моделювання, організаційна форма навчання, сучасний урок навчання грамоти, який розглядається як форма організації спільної діяльності вчителя й учнів на основі суб'єкт-суб'єктної та полісуб'єктної взаємодії, у процесі якої вчитель уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня, набуття ним не лише пізнавального, а й соціального досвіду, формування ключових і предметних компетентностей, виховання моральних якостей дитячої особистості; *розроблено* методику і *організовано та проведено* констатувальний експеримент, кількісний і якісний аналіз отриманих результатів якого засвідчив, що майже всі вчителі надають перевагу уроку, зокрема, комбінованому уроку. Було також з'ясовано, які типи уроків навчання грамоти (читання) проводять учителі: комбінований урок – 45%; урок засвоєння нового навчального матеріалу – 18 %; урок формування вмінь і навичок – 13%; урок закріплення і застосування знань і вмінь – 7%; нестандартний урок – 7 %; урок узагальнення і систематизації знань і вмінь – 6 %; інтегрований урок – 2%; урок повторення вивченого – 2%; найбільшої підготовки, за

результатами анкетування вчителів, потребують уроки засвоєння нового навчального матеріалу (31 %) і комбіновані уроки (30%).

Аналіз спостережень та відповідей свідчить, що вчителі під час підготовки до уроку відчувають такі труднощі: відсутність методичних рекомендацій щодо організації уроку на засадах компетентнісного підходу; недостатня забезпеченість наочністю; вибір типу уроку, формулювання його мети та розроблення структури.

На думку учасників анкетування, основні труднощі під час проведення уроку навчання грамоти (читання) такі: різний рівень підготовки і навченості першокласників (62%); велика кількість учнів у класі (21%), незадовільна матеріальна база школи (17%).

На **другому етапі** – теоретико-експериментальному (2015р.) *визначено* теоретичні засади дидактичного моделювання організаційних форм навчання грамоти (читання) першокласників на засадах компетентнісного підходу. А саме, *з'ясовано* сутність понять: модель, дидактична модель, дидактичне моделювання; форма, форма навчання, форма організації навчання; організація як система, організація як процес; сучасний урок; *установлено*, що ефективність навчального процесу забезпечується не окремими організаційними формами, а їх продуманою, взаємопов'язаною системою, що виконує такі функції: навчально-освітню; виховну; організаційну; психологічну; розвивальну; інтеграційно-диференційовану; комплексуючу й координуючу; систематизуючу структуруючу; стимулювальну.

Також *з'ясовано*, що трьохвимірна модель системи різних форм організації навчального процесу включає такі компоненти: *загальні форми*, які передбачають взаємодію учасників навчального процесу (індивідуальні, парні, групові, колективні, фронтальні); *зовнішні форми*, орієнтовані на особливості передачі навчального матеріалу учням (урок, гра, екскурсія та ін.); *внутрішні форми*, які визначаються за основну метою навчання (вступні заняття, практичні, комбіновані); *установлено*, що в сучасній початковій школі класно-урочна форма є основною, її ключовим компонентом є урок; *проаналізовано* дидактичні особливості уроків у 1 класі, зокрема *установлено*, що уроки навчання грамоти класифікуються за такими ознаками: особливість контингенту учнів; основний вид навчальної діяльності (уроки читання і уроки письма); період навчання (уроки добукварного, букварного, післябукварного періодів); основна дидактична мета; провідний спосіб організації навчальної діяльності; *встановлено*, що уроки читання в період навчання грамоти здійснюються в основному у формі комбінованих уроків, уроків засвоєння нових знань, умінь і навичок та уроків закріплення й застосування знань, умінь і навичок; *описано* етапи моделювання уроку й структуру різних типів уроків читання в період навчання грамоти: вивчення нового навчального матеріалу; формування й удосконалення вмінь і навичок; закріплення і застосування знань, умінь і навичок; узагальнення і систематизації знань, умінь і навичок; повторення і корекції знань і вмінь; комбінований; *розроблено* дидактичні моделі уроків навчання грамоти (читання) як основної організаційної форми навчання першокласників на засадах компетентнісного підходу.

На **третьому етапі** – узагальнювальному (2016р.) *здійснено* експериментальну перевірку ефективності розроблених моделей уроків навчання грамоти (читання) першокласників; *узагальнено* результати формувального експерименту, які

засвідчили, що створена методика розроблення проектів варіативних моделей уроків читання в період навчання грамоти і проведення компетентісно орієнтованого уроку створює необхідні умови для формування на уроках навчання грамоти комунікативної, соціокультурної компетентностей і компетентності уміння вчитися.

Зокрема, застосування й оптимальне поєднання компетентісно орієнтованих методів, прийомів, засобів навчання, форм організації навчальної взаємодії учнів на уроці, проведення підсумку уроку і рефлексії сприяють: істотному підвищенню мотивації навчання читання; забезпеченню можливостей для навчання першокласників з різним рівнем підготовки та розвитку; формуванню вмінь працювати у взаємодії з однокласниками для досягнення загальної навчальної мети, що є необхідною характеристикою компетентісно орієнтованого навчання мови; успішному засвоєнню навчального матеріалу; підвищенню рівня навчальних досягнень учнів.

Натомість у першокласників, які навчалися в контрольних класах, де застосовувався традиційний підхід до планування й організації уроку, яскраво виражених змін не відбулося.

Про це свідчать результати діагностувальних зрізів. А саме, під час контрольної перевірки рівня сформованості вміння читати першокласники експериментальних класів виявили значно вищі результати, ніж учні контрольних класів. За підсумками перевірки виявлено високий рівень сформованості вміння читати в 35,3 % учнів експериментальних класів, а в учнів контрольних класів – 29,4 %. Достатній рівень навчальних досягнень виявили 53,1 % учнів експериментальних класів і 46,6 % – учнів контрольних класів. Середній рівень навчальних досягнень виявили 11,6 % учнів експериментальних і 24,0 % контрольних класів.

Переважає більшість задіяних в експерименті першокласників під час діагностувальної перевірки рівня сформованості аудіативних умінь виявили високий і достатній рівень навчальних досягнень (89,7 %). Тоді, як високий і достатній рівень виявили всього 46,2 % учнів контрольних класів.

Теоретична новизна дослідження полягає: в уточненні понятійного апарату дослідження; у визначенні теоретичних засад дидактичного моделювання організаційних форм навчання грамоти (читання) першокласників на засадах компетентісного підходу; у розробленні й обґрунтуванні дидактичних моделей організаційних форм навчання грамоти (читання) першокласників на засадах компетентісного підходу.

Практична значущість науково-дослідної роботи визначається тим, що основні його положення, висновки щодо використання тих чи інших форм організації навчання грамоти (читання) першокласників на засадах компетентісного підходу можуть бути використані вчителями початкових класів, методистами початкової освіти, студентами і викладачами фахових методик вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації; можуть застосовуватися в системі післядипломної педагогічної освіти.

Теоретико-методичні результати дослідження впродовж 2014-2016 рр. індивідуальної підтеми *презентовано* в 8 статтях (4,0), у тому числі – у 2 статтях у наукових фахових виданнях; 1 методичних рекомендаціях щодо організації навчально-виховного процесу в 2015/2016 навчальному році; 4 тезах (0,5); рукописі

параграфів до колективного посібника (2,0); *оприлюднено* на 2 міжнародних науково-практичних конференціях, 1 міжнародній онлайн-інтернет-конференції, 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 1 всеукраїнській інтерактивній WEB-конференції, 1 обласній науково-практичній конференції, 1 обласному науково-практичному семінарі, 3 звітних науково-практичних конференціях; 2 міських науково-практичних семінарах, 1 міській методичній сесії, 1 круглому столі.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; методичних рекомендації до початку 2015/2016, навчального року); проектів Концепції української школи (12-річна школа); розділ «Початкова освіта», Концепції сучасного підручника і Концепції загальної початкової освіти; у процесі оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»), а також навчальних посібників з української мови (2014, 2015, 2016рр.).

4. ПІДТЕМА: «МОДЕЛЮВАННЯ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ІЗ ЖИТТЯМ І ТВОРЧІСТЮ ВИДАТНИХ ПИСЬМЕННИКІВ (2-4 КЛАСИ)»

Виконавець: *Савченко О. Я.*, доктор педагогічних наук, професор академік НАПН України, головний науковий співробітник відділу початкової освіти.

Предмет дослідження: методика уроків літературного читання у різних умовах їх проведення.

Гіпотези дослідження.

Уроки літературного читання із ознайомлення учнів 2-4 класів з життям і творчістю видатних українських письменників стають ефективними, якщо в їх моделюванні враховано такі дидактичні і методологічні умови:

місце і функції кожного уроку в системі вповдовж 2-4 класів;

вимірювання досягнення мети уроку;

специфіку змісту читацької діяльності учнів за жанрами;

способи навчальної взаємодії учнів в контексті суб'єктності-полісуб'єктності;

супровідний моніторинг навчальних досягнень учнів та їх корекція в контексті вимог програми до навчальних досягнень учнів;

навчальне середовище, сприятливе для розвитку читацької діяльності учнів.

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці.

2. Обґрунтувати дидактико-методичні засади моделювання уроків.

3. Розробити варіанти моделей уроків літературного читання із ознайомлення учнів із життям і творчістю видатних письменників і перевірити їх ефективність.

4. Підготувати методичне забезпечення моделей вищезначеної тематики уроків.

Результати дослідження. Дослідження здійснювалось у три етапи. На *першому етапі* (2014 р.) *охарактеризовано і систематизовано* загальні методичні засади, на яких ґрунтується сучасна методика літературного читання у початкових класах (мета, принципи, теоретичні підходи, провідні ідеї); *здійснено пошук і аналіз*

наукових джерел що стосуються загальної проблеми, яка досліджується відділом, з метою уточнення дослідницького поля підтеми, стану її теоретичного забезпечення; *розроблено* програму дослідження зазначеної підтеми. Найбільшу увагу приділено відбору і адаптації методик дослідження відповідно завдань роботи. Зокрема, описано процедури спостереження і аналізу системи уроків і окремого уроку; схеми фіксації взаємодії учнів у парній і груповій роботі. Розроблено анкети і питання інтерв'ю щодо вивчення стану сформованості у вчителів умінь визначати цілі та очікувані результати уроків, в контексті компетентнісного підходу, розподіляти час уроку залежно від його мети, готовності учнів обсягу, жанру твору: проаналізовано методики використання навчального комплексу з літературного читання у 2-3 класах; *здійснено* інтерпретацію характеристики базових понять дослідження: система уроків, моделювання системи; літературне читання, типологія уроків літературного читання; біографія письменника в єдності з його творчістю та ін.; *проведено* констатувальний експеримент, який охоплював вивчення стану проблеми методиками прямого і опосередкованого виявлення визначених аспектів.

На **другому етапі** (2015р.): *розроблено* дидактико-методичні засади моделювання уроку як основної організаційної форми навчання в контексті компетентнісного підходу. Зокрема, охарактеризовано дидактичну сутність організаційних форм навчання у початкових класах (урок, екскурсія, самостійна робота), що знайшло відображення у I розділі колективної монографії.

Обґрунтовано нове тлумачення сутності поняття *результати початкового навчання* в контексті компетентнісного підходу; визначено і охарактеризовано їх види (особистісні, предметні, міжпредметні, метапредметні). Обґрунтовано сукупність дидактико-методичних положень, які визначають нові акценти у моделюванні уроку:

- розглянуто систему уроків як структурно-функціональну цілісність і основну одиницю планування, де кожен об'єкт (урок) моделюється в контексті мети системи, кількості навчальних годин на тему, очікуваних результатів;
- розкрито роль цілепокладання як інструменту компетентнісного підходу;
- охарактеризовано варіанти формулювання теми і очікуваних результатів системи уроків і окремого уроку з урахуванням готовності класу і наявних навчальних ресурсів (на прикладі уроків літературного читання);
- з'ясовано, за яких умов досягається *взаємоузгоджене визначення мети і очікуваного результату*; визначено ознаки операціональності цілей уроків (на прикладі уроків літературного читання); зазначено роль навчально-методичного комплекта у моделюванні уроків (підручник, навчальні посібники «Я люблю читати», «Моя домашня читальня», робочий зошит).

На **третьому етапі** (2016р.) *здійснено експериментальне дослідження* варіантів моделей уроків із ознайомлення учнів із життям і творчістю видатних українських письменників. Зокрема, розроблено систему уроків для 2 класу за розділом «Тарас Шевченко – великий народний поет і художник», для 3 класу – за розділом «Тарас Шевченко – сторінки життя і творчості», для 4 класу – за розділом «Видатні українські письменники», «Творчість Тараса Шевченко – наш безцінний скарб». З метою створення дидактико-методичного супроводу дібрано, методично

прокоментовано значний ресурс, який частково опубліковано; запропоновано експериментальним школам для використання. *Розроблено* зміст проектної діяльності щодо ознайомлення учнів із творчістю видатних українських письменників: «Мандрівка шляхами Тараса Шевченка» (4 клас), «Леся Українка – поетична квітка України» (4 клас).

Теоретична новизна. На основі теоретичного і експериментального дослідження розроблено дидактико-методичну систему формування у молодших школярів уміння вчитися як ключової компетентності початкової освіти: зміст, структура уміння, етапи, умови формування, критерії і показники сформованості.

Практична значущість науково-дослідної роботи. Підготовка методичного посібника, у якому з позицій системного і компетентнісного підходів висвітлено процес формування у молодших учнів уміння вчитися на різному предметному змісті упродовж усього періоду початкової школи.

Теоретико-методичні результати дослідження впродовж 2014-2016 рр. індивідуальної підтеми *презентовано* в 31 статті (15,5), у тому числі – у 21 статті у наукових фахових виданнях; 5 тезах (0,3); рукописі параграфів до колективної монографії (1,5); та колективного посібника (2,5); *оприлюднено* на 8 міжнародних науково-практичних конференціях, у тому числі 1 міжнародній онлайн-інтернет-конференції; 6 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 1 всеукраїнській інтерактивній WEB-конференції, 3 звітних конференціях Інституту педагогіки НАПН України; 3 науково-практичних семінарах, 1 вебінарі, 1 круглому столі, 1 педагогічних гостинах, 2 школах для учителів, аспірантів, докторантів.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; розробленні стратегії розвитку НАПН України на 2016-2025рр.; підготовці статей проекту Закону «Про освіту» (рівень ЗСО); підготовці матеріалів до Національної доповіді про стан освіти в Україні (блок «державна освітня політика; цінності ЗСО); проектів Концепції української школи (12-річна школа); розділ «Початкова освіта», Концепції сучасного підручника і Концепції загальної початкової освіти, а також у підручниках, навчальних і методичних посібниках (2014, 2015, 2016 рр.).

5. ПІДТЕМА. «МОДЕЛІ УРОКІВ ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 2-4 КЛАСІВ».

Виконавець: *Мартиненко В.О.*, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу початкової освіти.

Предмет дослідження: моделювання уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів.

Гіпотеза дослідження. Формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів буде ефективнішим, якщо уроки літературного читання будуватимуться за моделями, які враховують:

- провідні способи організації навчальної діяльності учнів 2-4 класів в аспекті оволодіння ними компонентами читацького досвіду;
- цілісність і послідовність етапів читацької діяльності, які відображають логіку процесу сприймання літературних творів;

- особливості опрацювання текстів різних видів (художніх, науково-пізнавальних, навчальних, довідкового характеру);
- провідні читацькі стратегії на різних етапах текстової діяльності, а також під час роботи з різними типами дитячих книжок, довідковою літературою, електронними ресурсами як найбільш оптимальних для оволодіння учнями компонентами читацького досвіду;
- суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників навчального процесу; діалогічну взаємодію учня з текстом літературного твору.

Завдання дослідження:

- 1) уточнити сутність категорій «модель уроку», «моделювання уроку», «читацька діяльність», «читацькі стратегії» стосовно формування досвіду читацької діяльності молодших школярів на основі аналізу вітчизняної і зарубіжної філософської, психологічної, педагогічної літератури;
- 2) проаналізувати сучасні підходи до моделювання уроків літературного читання в педагогічній теорії і практиці; з'ясувати ефективність запропонованих моделей уроків у формуванні досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів;
- 3) розробити й обґрунтувати дидактичні моделі уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів;
- 4) визначити психолого-педагогічні умови формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів на основі розроблених моделей;
- 5) експериментально перевірити доцільність та ефективність розроблених моделей уроків у різних умовах організації читацької діяльності учнів 2-4 класів;
- 6) узагальнити результати науково-дослідної роботи, презентувати їх у рукописах колективної монографії «Варіативність організаційних форм компетентісно організованого навчання в початковій школі» і методичного посібника «Організаційні форми навчання в початковій школі».

Результати дослідження. Науково-дослідна робота здійснювалась в три етапи. На **першому етапі** – *аналітико-констатувальному* (2014 р.) вивчався стан проблеми у філософській, психолого-педагогічній, психолінгвістичній літературі, розроблялась методика і проводився констатувальний експеримент та узагальнювались його результати. Зокрема, *здійснено* аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми. У результаті теоретичних пошуків: *з'ясовано* сутність базових понять: «моделювання», «моделі уроків», «типи і структура уроків літературного читання», «досвід читацької діяльності учнів» та ін.; *встановлено*, що сутнісними ознаками уроків формування досвіду читацької діяльності молодших школярів є оволодіння учнями читацькими вміннями, способами діяльності з повноцінного освоєння текстів різних видів, дитячих книжок, різних видів текстової, а також позатекстової інформації; *виявлено і критично осмислено* існуючі в педагогіці і комунікативній дидактиці підходи до моделювання сучасних уроків літературного читання в початковій школі.

У контексті досліджуваної теми *виділено* положення, які є системоутворювальними у моделюванні уроків літературного читання:

- 1) сучасний урок літературного читання, з одного боку, має обов'язкові компоненти, оскільки будується на відповідному навчальному матеріалі, втілює

конкретний замисел учителя, враховує індивідуально – психологічні особливості учнів, з іншого – йому притаманні гнучкість і рухомість структурних елементів, тому що він пронизаний імпровізацією вчителя, який реагує на читацькі враження дітей, на їхні висловлювання і запропоновані версії прочитаного тексту. У контексті сказаного, під час побудови уроку літературного читання важливо спиратися на таку нову структурну одиницю уроку, як *навчальна ситуація*. Якщо традиційні етапи уроку втілюють його загальнодидактичну схему, то навчальні ситуації дають змогу побудувати досить гнучку модель уроку. Така конструкція більш мобільна, вона залишає вчителю можливість і для імпровізації, і для необхідної реконструкції;

2) урок літературного читання являє собою особливий діалогічний простір, який об'єднує автора, художній текст, читача, вчителя і вимагає в першу чергу суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками комунікації; не меншу вагу на таких уроках мають і суб'єкт-об'єктні стосунки, коли вчителю необхідно впливати на учнів на етапі контролю їхніх знань;

3) смислооб'єднувальним стрижнем побудови продуктивних моделей уроків літературного читання є опора на визначену мету опрацювання тексту, очікувані результати, на естетичні і комунікативні закономірності діалогічної взаємодії учня з текстом, автором, героєм твору, дитячою книжкою. Врахування комунікативних основ під час моделювання уроків літературного читання дає змогу організувати на уроці спілкування, а не лише передачу знань;

4) специфіка літературних текстів значною мірою зумовлює способи їх опрацювання, жанрово-композиційну структуру уроку, методичні прийоми, що організують кожну конкретну навчальну ситуацію.

Теоретично обґрунтовано моделі уроків літературного читання у початкових класах у контексті набуття учнями досвіду читацької діяльності.

Запропоновано такі моделі:

- моделі уроків опрацювання *художніх текстів* з урахуванням їх родової приналежності і жанрової специфіки;
- моделі уроків з опрацювання *науково-пізнавальних текстів*;
- моделі уроків роботи з *дитячою книжкою*;
- моделі *бібліотечно-бібліографічних* уроків.

На **другому етапі** – *теоретико-експериментальному* (2015 р.) уточнювався понятійний апарат дослідження, розроблялись й обґрунтовувались дидактичні моделі уроків формування досвіду читацької діяльності учнів, експериментально перевірялась їх ефективність; визначались психолого-педагогічні умови формування досвіду читацької учнів 2-4 класів на основі розроблених моделей. На цьому етапі *уточнено й систематизовано* понятійний апарат дослідження стосовно базових категорій: «моделі уроків літературного читання», досвід читацької діяльності; обґрунтовано сутнісні характеристики понять: «тексти різних видів», «комунікативна сутність тексту», «текстова діяльність», «текстова інформація», «ілюстративно-довідковий апарат дитячої книжки», «позатекстова інформація», «навчальна ситуація»; *обґрунтовано основні* чинники, навчальні технології, які мають вплив на побудову макромоделей і варіативних моделей уроків формування досвіду читацької діяльності: системи уроків з опрацювання художніх і науково-художніх текстів у взаємозв'язку мети і кінцевих результатів; технологія поетапного

аналізу текстів; технологія діалогової взаємодії учня з текстом; навчальна ситуація як структурна одиниця уроку; особливості художніх і науково-художніх текстів. Їх врахування дає змогу вчителю побудувати досить гнучкі інваріантні макромоделі і варіативні моделі уроків, прогнозувати формування у молодших школярів системи предметних, загальнопредметних умінь, а також комунікативної, інформаційної ключових компетентностей під час застосування різних навчальних технологій, варіативних форм організації навчання, а учням – відповідно до їхніх вікових можливостей, – освоїти продуктивні способи читацької діяльності, які дають їм змогу самостійно працювати з різними видами письмових текстів – їх читати, розуміти, оперувати одержаною інформацією в різних пізнавальних і практичних ситуаціях, здобувати нові знання, оволодіти прийомами комунікації з текстом, міжособистісної комунікації, системою інтелектуально-інформаційних умінь; *розроблено* моделі уроків літературного читання у початкових класах у контексті набуття учнями досвіду читацької діяльності: моделі уроків опрацювання **художніх текстів** з урахуванням їх родової приналежності і жанрової специфіки; моделі уроків з опрацювання *науково-пізнавальних текстів*; *моделі уроків роботи з дитячою книжкою*; *робота з інформацією*; *розроблено* методичку формувального експерименту із застосування моделей уроків формування досвіду читацької діяльності молодших школярів на уроках літературного читання у 2-4 класах; *проаналізовано* сутнісні характеристики текстів різних видів; їх вплив на побудову моделей уроків літературного читання, вибір провідних методів і прийомів опрацювання текстів.

Аналіз особливостей *художніх і науково-художніх текстів* у контексті моделювання уроків літературного читання в початковій школі дає підстави для таких висновків.

1. В основі освоєння змісту художніх і науково-художніх текстів лежать етапи сприймання школярем творів словесного мистецтва, що зумовлює виділення у моделях уроків літературного читання співвідносних макроблоків, як інваріантних, послідовних етапів під час опрацювання нових творів: *підготовку учнів до сприймання тексту* → *організацію первинного сприймання учнями змісту* → *перевірку первинного безпосереднього сприймання* → *проведення поглибленого смислового й структурного аналізу тексту* → *рефлексивний аналіз змісту прочитаного*.

2. Змістове наповнення кожного макроблоку, вибір провідних методів і прийомів роботи (тобто, варіативні компоненти моделювання уроків) залежить від вікових особливостей учнів, рівня читацької підготовки учнів класу, жанрової специфіки твору і т. ін. Наприклад, виявлені педагогом результати первинного сприймання учнями змісту тексту, виникнення нових навчальних ситуацій можуть впливати на подальшу стратегію побудови уроку. На основі «зрізу» учнівського сприймання, класовод вносить корективи у визначені заздалегідь методи і прийоми роботи з текстом. З урахуванням цього будується подальший аналіз твору. Тобто, навчальна ситуація тут є рушієм, чинником подальшого моделювання змісту уроку.

У 2 класі на етапах підготовки школярів до сприймання тексту, організації первинного сприймання дітьми змісту твору більша увага має приділятися словниковій роботі, розвитку емоційно-чуттєвої сфери дітей, актуалізації фонових

знань учнів. Одним з провідних методів під час організації первинного сприймання змісту є читання/перечитування вчителем тексту вголос, тоді як у 3-4 класах може застосовуватися прийом самостійного читання учнями тексту мовчки. Під час поглибленого смислового і структурного аналізу змісту школярі 2 класів здатні повноцінно засвоїти лише фактичний зміст твору. На цьому ж етапі учні 4-х класів можуть поглиблено осмислити логічний, емоційний, образний аспекти змісту художнього твору, не лише його фактичну, а й концептуальну інформації.

3. Родо-жанрові ознаки художніх творів (епічні, ліричні, драматичні) зумовлюють вибір провідних методів і прийомів їх опрацювання, організацію внутрішньої організації структури уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів, побудову ситуативних моделей уроків.

4. Комунікативна природа художніх текстів, їх спрямованість на читача містить значний потенціал для реалізації на уроках літературного читання технології діалогової взаємодії учня з текстом твору, його автором, героями, яка активізує процеси розуміння учнями змісту творів на різних етапах текстової діяльності: дотекстової, власне текстової, післятекстової.

5. У науково-художніх, науково-пізнавальних текстах, на відміну від художніх, інший предмет пізнання – не образи, а поняття. Відповідно змінюється і мета читання таких творів, провідні навчальні результати. Це засвоєння зв'язків і основних ознак понять, явищ, напр., природознавчого, історичного змісту; засвоєння елементів понять, узагальнених висновків. Під час роботи на кожному з етапів педагог цілеспрямовано, з урахуванням вікових можливостей учнів планує формування прийомів роботи з усвідомлення школярами інформаційно-структурних якостей таких текстів: інформаційність, новизна змісту, особливості структури текстів, відсутність діалогів, яскравих образних слів, висловів, логічність викладу змісту, науково підтвержені історичні дати, власні назви тощо. Посилюється увага до словникової роботи із засвоєння провідних понять. Якщо для художніх текстів припустимим є поліваріантність сприймання/розуміння, то зміст науково-художнього тексту повинен трактуватися однозначно.

6. Сутнісними ознаками моделей уроків роботи з дитячою книжкою, роботи з інформацією є планування у меті і навчальних результатах розширення кола дитячого читання, формування читацьких інтересів учнів; набуття досвіду користування довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, позатекстовою інформацією дитячої книжки, у т.ч. довідкових, періодичних видань з метою самостійного пошуку потрібної інформації.

На *третьому етапі* – узагальнювальному (2016 р.) – проведено кількісно-якісний аналіз та узагальнення результатів формувального експерименту, коригування теоретико-методичних аспектів дослідження, узагальнення й презентацію результатів дослідження в рукописах колективної монографії і посібника, впровадження результатів у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Зокрема, здійснювалася експериментальна перевірка моделей уроків з формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів. Експериментальній перевірці, яка здійснювалася в школах Дарницького району м. Києва, школах Києво-Святошинського, Білоцерківського районів Київської обл.

підлягали моделі уроків з опрацювання художніх і науково-художніх творів, моделі уроків роботи з дитячою книжкою, роботи з інформацією.

Апробація зазначених моделей і навчальних технологій засвідчила таку позитивну динаміку у набутті учнями досвіду читацької діяльності:

оволодіння школярами ефективними прийомами аналізу літературного твору з метою поглибленого розуміння змісту прочитаного, усвідомлення його художньої цінності;

освоєння вмінь самостійно усвідомлювати різні види текстової інформації: фактичну, концептуальну, підтекстову (4 клас), здійснювати її смислово компресію;

набуття досвіду міжособистісного спілкування, комунікації з джерелом інформації; здатність замінювати смислові елементи тексту еквівалентними елементами власного смислового поля.

Освоєні учнями продуктивні способи роботи з текстом певного жанру зберігалися і застосовувалися ними під час роботи з творами інших жанрів. Набули розвитку компоненти ціннісно-смислової, емоційно-вольової сфер особистості дитини: усвідомлення й оцінку учнем результатів своєї читацької діяльності; оцінювальні судження, власне ставлення до прочитаного, висловлені у вербальній і невербальній формах і т. ін.

Рівні сформованості досвіду читацької діяльності на уроках роботи з дитячою книжкою, роботи з інформацією характеризувалися такими показниками: стійкий інтерес учнів до книжки, до самостійного читання у позаурочний час, самостійність у пошуку навчально-пізнавальної інформації із залученням різних інформаційних джерел; комунікативна, емоційна готовність учнів до спілкування з дитячою книжкою.

Експериментальна перевірка моделей уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів дала змогу виявити *типові труднощі учителів* у підготовці і проведенні уроків літературного читання: недостатня літературознавча підготовка педагогів, намагання застосовувати провідні методи і прийоми, форми організації навчальної діяльності учнів без урахування жанрової специфіки твору і виду тексту; труднощі під час визначення мети і завдань уроку у взаємозв'язку із запланованими кінцевими результатами; почасти відсутність індивідуального підходу до учнів класу з недостатнім рівнем розвитку навички читання, відповідного рівня читацької зрілості і т. ін.

Теоретична новизна дослідження полягає: в уточненні окремих базових понять, які стосуються читацької діяльності молодших школярів, моделювання уроків літературного читання; в обґрунтуванні і розробленні дидактичних варіативних моделей уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів, визначенні принципів їх побудови та умов ефективного застосування у шкільній практиці початкового навчання; у розробленні сучасних читацьких стратегій з урахуванням вікових можливостей учнів 2-4 класів; їх оптимального вибору і застосування школярами під час опрацювання текстів різних видів, роботи з дитячими книжками різних типів, довідковою літературою.

Практична значущість науково-дослідної роботи. Результати дослідження будуть застосовані у розробленні нормативних документів (навчальних програм,

критеріїв оцінювання навчальних досягнень молодших школярів) навчально-методичного забезпечення курсу літературного читання в початковій школі.

Теоретичні і практичні результати основ моделювання уроків формування досвіду читацької діяльності молодших школярів можуть бути використані учителями-практиками, методистами у системі підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів.

Використання розроблених методичних рекомендацій для вчителів дасть змогу практикам одержати необхідну інформацію про категорії «модель уроку літературного читання», «моделювання досвіду читацької діяльності» і освоїти моделювання як метод дослідження і спосіб навчання.

Теоретико-методичні результати дослідження впродовж 2014-2016 рр. індивідуальної підтеми *презентовано* у 6 статтях фахових видань (4,0), 5 тезах (0,5), рукописі параграфів до монографії (1,0) і колективного посібника (2,5); *оприлюднено* на 4 міжнародних науково-практичних конференціях, у тому числі 1 онлайн-інтернет-конференції; на 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях, у тому числі 1 вебконференції; 4 звітних конференціях Інституту педагогіки НАПН України, 1 регіональній конференції, 4 семінарах.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; методичних рекомендації до початку 2015/2016 навчального року); проектів Концепції української школи (12-річна школа); розділ «Початкова освіта», Концепції сучасного підручника і Концепції загальної початкової освіти; у процесі оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»), а також навчальних посібників з літературного читання (2014, 2015, 2016 рр.), а також позакласного читання (2016 р.).

6. ПІДТЕМА. «МОДЕЛЮВАННЯ УРОКІВ МАТЕМАТИКИ З ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ».

Виконавець: *Листопад Н. П.*, науковий співробітник відділу початкової освіти.

Предмет дослідження: моделювання уроків математики з формування в молодших школярів обчислювальної компетентності.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні і розробці моделей уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності.

Завдання дослідження:

1. Розглянути історичний та сучасний аспекти дидактичного моделювання уроків. Розкрити сутність поняття «дидактична модель уроку математики».
2. Виявити і науково обґрунтувати теоретичні засади моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності.
3. З'ясувати стан проблеми дослідження в практиці шкільного навчання.

4. Розробити моделі уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності.

5. Експериментально перевірити ефективність розроблених моделей.

6. Розробити методичні рекомендації з впровадження розроблених моделей.

Результати дослідження. У 2014 р. вивчено стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній і методичній літературі; масовій педагогічній практиці. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що форми організації навчальної роботи визначаються складом учнів, місцем і часом занять, послідовністю видів діяльності, взаємодією між учителем та учнем та учнів між собою, що здійснюється в певному порядку і встановленому режимі.

Організаційні форми впливають на загальний хід і результат навчального процесу. Їх оптимальне поєднання є та модель, яка визначає весь процес і хід навчання в цілому.

Аналіз результатів констатувального експерименту показав, що в основному на уроках, де відбувається формування обчислювальної компетентності, застосовуються три організаційні форми: фронтальна, групова і індивідуальна. Можна стверджувати, що більшість учителів початкової ланки освіти віддає перевагу комбінованому уроку математики, на якому переважає загальнокласна робота з деякою індивідуалізацією завдань для окремих учнів.

Встановлено, що добираючи ту чи іншу форму організації навчального процесу учитель враховує конкретні завдання уроку, характер змісту навчального матеріалу, наявність в учнів необхідного посібників, рівень їх розвитку, навченості, забезпеченість класу необхідними засобами ІКТ тощо.

Серед названих факторів, які визначають застосування тієї чи іншої форми навчання, провідними є зміст навчання і спосіб діяльності.

На основі аналізу стану досліджуваної проблеми виявлено істотні протиріччя між постійним оновленням змісту освіти і відносно стабільними формами навчальної діяльності учнів, характерними для шкіл всіх типів.

Проте, як показує аналіз відвіданих уроків, в уроках математики є великі резерви, які не використовуються вчителями. Урок має стати гнучкою і рухомою формою навчання. Моделювання уроку дасть змогу вчителю ефективно використовувати можливості кожної форми навчання, добирати їх поєднання, які забезпечать результативність діяльності всіх учнів за умови раціонально витраченого на уроці часу.

Питання варіативності організаційних форм навчання ми будемо розглядати в зв'язку з уроком, який був і залишається основною формою організації навчальної роботи з учнями молодшого шкільного віку.

У 2015 р. визначено теоретичні засади моделювання уроків математики у початковій школі з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності: проаналізовано дидактичні особливості різних типів уроків математики, визначено критерії відбору організаційних форм навчання на різних етапах формування обчислювальної компетентності, визначено види навчальної взаємодії учнів під час формування обчислювальної компетентності, встановлено, що ефективність навчального процесу забезпечується не окремими організаційними формами, а їх продуманою, взаємопов'язаною системою; встановлено, що в процесі

моделювання конкретного уроку мають враховуватися зовнішня структура (етапи опрацювання певного виду обчислення), внутрішня структура (зміст і послідовність навчальних завдань, взаємозв'язок між ними та завданнями з інших змістових ліній), а також основна мета вивчення цієї змістової лінії, її логіка, і, відповідно, ті методичні прийоми, які сприяють досягненню поставлених цілей; *розроблено* базові варіативні моделі з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності, в яких враховано специфіку зовнішньої та внутрішньої структури кожного типу уроку, *описано* такі етапи моделювання конкретного уроку математики, як ознайомлення з новим випадком обчислення, перевірки сформованості певної обчислювальної навички.

У **2016 р.** *здійснено* експериментальну перевірку моделей уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності; *зроблено* кількісний і якісний аналіз результатів перевірки; *встановлено*, що уроки математики будуть ефективними, якщо в процесі їх моделюванні враховані загальні напрями в організації обчислювальної діяльності, педагогічні завдання вчителя по формуванню обчислювальної компетентності молодших школярів, загальні вимоги до моделювання уроку.

Теоретико-методичні результати дослідження індивідуальної підтеми впродовж 2014-2016 рр. *презентовано* у 6 статтях (2,5), 7 тезах (1, 0) і рукописах параграфів до колективної монографії (1,0) і колективного посібника (1,0); оприлюднено на 2 Міжнародних науково-практичних конференціях, 3 Міжнародних інтернет-конференціях, 3 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 3 звітних конференціях Інституту педагогіки НАПН України, 3 вебінарах, 3 обласних науково-практичних конференціях, 6 обласних і 1 районному семінарах, 1 міській методичній сесії, серпневих конференціях учителів.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; методичних рекомендації до початку 2015/2016 навчального року); проектів Концепції української школи (12-річна школа); розділ «Початкова освіта», Концепції сучасного підручника і Концепції загальної початкової освіти; у процесі оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»), а також підручнику з математики для 4 класу та навчальних посібників з формування й перевірки предметних компетентностей (2014, 2015, 2016рр.).

Теоретична новизна дослідження полягає у визначенні основних теоретичних засад дидактичного моделювання уроків математики з формування обчислювальної компетентності молодших школярів; розробленні дидактичних моделей уроків; розробленні умов, що забезпечують ефективну реалізацію моделей.

Практична значущість науково-дослідної роботи обумовлена тим, що його результати можуть бути використані під час реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь «Математика») і навчальної програми з математики для 1-4 класів з метою підвищення рівня навчальних досягнень учні з математики; в процесі підвищення кваліфікації вчителів; при розробці та проведенні

теоретичних та експериментальних досліджень в галузі педагогіки; при підготовці студентів педвузів.

7. ПІДТЕМА «ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА».

Виконавець: *Андрусенко І. В.*, науковий співробітник відділу початкової освіти.

Предмет дослідження: дидактичне моделювання форм організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства.

Гіпотеза дослідження: форми організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства на засадах компетентнісного підходу будуть ефективними за умов:

- теоретичного обґрунтування процесу організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства на засадах компетентнісного підходу;
- забезпечення системності процесу організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства;
- розроблення і реалізації моделей форм організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства.

Завдання дослідження:

1) вивчити стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній і методичній літературі з метою визначення теоретичних засад моделювання організаційних форм екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства;

2) виявити стан реалізації екологічного компонента навчання природознавства у базових навчальних програмах, текстовому матеріалі підручників для 1-4 класів і в практиці шкільного навчання;

3) розробити моделі організаційних форм, які сприятимуть успішному формуванню екологічної діяльності молодших школярів на різних етапах навчання природознавства, та методику їх застосування;

4) здійснити експериментальну перевірку ефективності застосування розроблених моделей;

5) узагальнити теоретико-експериментальні результати дослідження, презентувати їх у параграфі колективного посібника «Організаційні форми навчання у початковій школі».

Результати дослідження. У процесі дослідження теоретично обґрунтовано й розроблено варіативні форми організації екологічної діяльності молодших школярів у процесі навчання природознавства, здійснено їх експериментальну перевірку, на основі аналізу якісних і кількісних результатів експериментальної роботи зроблено висновки про стан проблеми дослідження в педагогічному досвіді.

Проведене дослідження дало змогу виявити типові труднощі учителів та учнів, а саме: виявлення і реалізації способів, методів, методичних прийомів, форм організації навчальної діяльності, яка забезпечує формування екологічних умінь молодших школярів; залучення до практичної діяльності екологічного спрямування. Таким чином, урочна навчальна діяльність, доцільний вибір та поєднання

діяльнісних форм організації навчання є однією з дидактичних умов реалізації формування екологічних умінь – як чинники забезпечення умов навчальної діяльності молодших школярів.

Апробація варіативних форм організації екологічної діяльності молодших школярів засвідчила таку позитивну динаміку у процесі навчання природознавства: з'ясовано рівень якості екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства як предметних компетентностей у теорії і педагогічній практиці; визначено способи організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства; розроблено моделі варіативних форм організації екологічної діяльності молодших школярів на різних етапах процесу навчання природознавства; розроблено інструментарій для ефективної організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства та методики його реалізації; експериментально перевірено ефективність розроблених моделей; підготовлено методичні рекомендації для вчителів початкових класів.

Експериментальна перевірка варіативних форм організації екологічної діяльності молодших школярів у процесі навчання природознавства дала змогу виявити типові труднощі учителів у підготовці і проведенні уроків природознавства у початкових класах, а саме: залучення до практичної діяльності екологічного спрямування; виявлення і реалізації способів, методів, методичних прийомів, форм організації навчальної діяльності, яка забезпечує формування екологічних умінь молодших школярів. Таким чином, урочна навчальна діяльність, доцільний вибір та поєднання діяльнісних форм організації навчання є однією з дидактичних умов реалізації формування екологічних умінь – як чинники забезпечення умов навчальної діяльності молодших школярів.

Ефективність уроку-екскурсії насамперед залежить від підготовки його вчителем. Основним методом пізнання такого типу уроку є спостереження за об'єктами і явищами природи та очевидними взаємозв'язками та залежностями між ними. У відносно невимушених обставинах учні початкових класів вчать спілкуватися між собою під час виконання спільних завдань, поводитися один з одним та навколишнім світом.

Теоретична новизна дослідження полягає у: *визначенні й розкритті сутності основних понять із проблеми дидактичного моделювання форм організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства; науковому обґрунтуванні теоретичних засад реалізації дидактичних моделей форм організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства; розробці методики реалізації інструментарію організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства.*

Практична значущість дослідження. Результати дослідження сприятимуть оптимізації навчального процесу навчання природознавства та забезпечення ефективності реалізації форм організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства.

Практично спрямована форма очікуваних результатів наукового дослідження дозволить рекомендувати їх учителям початкових класів, методистам початкової освіти, студентам і викладачам фахових методик вищих педагогічних навчальних

закладів різних рівнів акредитації, курсистам у системі післядипломної педагогічної освіти.

Теоретико-методичні результати дослідження впродовж 2014-2016рр. індивідуальної підтеми *презентовано* у 3 статтях (1,5), у тому числі – в 2 статтях фахових видань, 1 з яких зареєстровані у наукометричній базі, 1 з яких у зарубіжному виданні, 4 тезах (0,5) і рукописі параграфів до колективного колективного посібника (1,0); оприлюднено на 1 Міжнародній онлайн-інтернет-конференції, 1 міжнародних webконференціях, 4 міжнародних науково-практичних конференціях, 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 4 регіональних конференціях, 3 звітних конференціях Інституту педагогіки НАПН України, 3 webінарах, 4 круглих столах, 6 семінарах.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; методичних рекомендації до початку 2015/2016 навчального року); проектів Концепції української школи (12-річна школа); розділ «Початкова освіта», Концепції сучасного підручника і Концепції загальної початкової освіти; у процесі оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»), а також навчальних посібників з природознавства (2014, 2015, 2016рр.).

8. ПІДТЕМА «СПОСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ «Я У СВІТІ».

Виконавець: *Бібік Н. М.*, доктор педагогічних наук, академік НАПН України, головний науковий співробітник відділу початкової освіти.

Предмет дослідження: дидактико-методичне забезпечення організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі».

Гіпотеза дослідження. Реалізація способів організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі» буде ефективною за умов:

– визначення особливостей взаємодії учнів молодшого шкільного віку на уроках курсу;

– єдності і взаємозв'язку концептуальних засад формування соціальної компетентності як ключової і предметної у початковій ланці загальної середньої освіти;

– розроблення соціально і особистісно значущих соціальних ситуацій як засобів організації навчальної взаємодії учнів.

Завдання дослідження:

- обґрунтувати теоретичні засади сучасних організаційних форм навчання у взаємозв'язку з іншими компонентами педагогічного процесу в початковій ланці освіти;

- розробити дидактико-методичне забезпечення організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі»;

- експериментально перевірити ефективність дидактико-методичного забезпечення реалізації варіативних способів організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі».

Результати дослідження. У процесі дослідження *обґрунтовано* теоретичні засади розв'язання проблеми дослідження. Зокрема: *схарактеризовано* сутність навчальної взаємодії учнів на уроках з предмета «Я у світі», істотної для розвитку таких соціальних якостей молодших школярів, як уміння прийняти точку зору іншого, співпрацювати над вирішенням навчальних задач, бути співчутливим, дружелюбним, узгоджувати власні потреби з потребами партнерів для уникнення конфліктів; *визначено* принципову відмінність навчальної взаємодії від інших форм співпраці учнів; *виокремлено* варіанти і динаміку форм навчальної взаємодії учнів як послідовного руху «від залежності до самостійності» (Л. Виготський), від взаємодії з ровесниками, далі – до самостійного вирішення проблем.

Індивід засвоює соціальний досвід взаємодії, інтегруючись у соціальне середовище (який в цьому контексті є клас), в систему навчальних зв'язків; з іншого боку – активно відтворює ці зв'язки, реалізуючи себе як особистість (Г. Цукерман).

З огляду на домінуючий зміст предмета «Я у світі» *розроблено* види завдань, які передбачають виникнення ситуацій навчальної взаємодії, соціально і особистісно значущих для учнів, що зумовлюють їхнє просування в засвоєнні норм і правил життя в суспільстві, в соціальних мікросоціумах (сім'я, група, клас).

Розроблено методики й проведено констатувальний етапи експерименту; *узагальнено* дані щодо якісних характеристик різних способів взаємодії з огляду на їх відповідність завданням формування складових соціальної компетентності учнів: пізнавальної, поведінкової, ціннісно-особистісної, діяльнісно-рефлексивної.

За результатами констатувального експерименту: *з'ясовано*, що в процесі навчання на уроці з предмета «Я у світі» вчителі, як правило, організують різні варіанти співпраці учнів. Переважна увага надається фронтальним видам, коли дається завдання, спільне для всіх учнів. Диференційовані і індивідуалізовані види співпраці, які передбачають взаємодію учителя і групи, учителя – групи – класу; учителя – групи – учня; учителя, учня; учня – учня рідко передбачають врахування різних навчальних і комунікативних можливостей учнів, спрямованість завдань на розвиток певних соціальних якостей, необхідність ускладнення системи взаємин у дитячому соціумі, які можуть стати результатом спільної діяльності учнів у різних формах взаємодії. Виявлено методичні труднощі вчителів в організації навчальної взаємодії учнів.

Здійснено експериментальну перевірку ефективності розроблених моделей організації навчальної взаємодії учнів на уроках з предметів «Я у світі», Завдання експериментальної роботи полягали у виявленні труднощів в організації навчальної взаємодії учнів на уроках з предмета «Я у світі»; аналізі ефективності застосовуваних учителями варіативних форм організації такої взаємодії; підготовці дидактико-методичного супроводу експериментального процесу і розробці відповідної програми спостереження; *відкореговано* експериментальні матеріали: доповнено видами завдань, які передбачають виникнення ситуацій спілкування у різних формах навчальної взаємодії.

Теоретична новизна дослідження полягає у розробленні змісту понятійного апарату дослідження; теоретичному обґрунтуванні методики організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі».

Практична значущість дослідження. Результати дослідження сприятимуть оптимізації навчального процесу і забезпечення його результативності в умовах модернізації початкової школи на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів; удосконаленню змісту методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів та підвищенню кваліфікації педагогів. Отже, вони адресуватимуться вчителям, методистам початкової освіти, студентам і викладачам фахових методик вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації і можуть застосовуватися в системі післядипломної освіти.

Теоретико-методичні результати дослідження впродовж 2014-2016рр. індивідуальної підтеми *презентовано* у 6 статтях (3,0), у тому числі – в 3 статтях фахових видань, 1 з яких зареєстровано у наукометричній базі, 3 тезах (0,2) і рукописі параграфів до колективної монографії (1,5) і колективного посібника (2,5); оприлюднено на 3 Міжнародній науково-практичних конференціях, 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 3 звітних конференціях Інституту педагогіки НАПН України, 3 вебінарах, 4 семінарах.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; методичних рекомендації до початку 2015/2016, 2016/2017 навчальних років); проектів Концепції української школи (12-річна школа), розділ «Початкова освіта»; Концепції сучасного підручника і Концепції загальної початкової освіти; у процесі оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»), а також підручниках, навчальних і методичних посібниках з навчального предмета «Я у світі» (2014, 2015, 2016рр.).

9. ПІДТЕМА «МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ».

Виконавець: *Цимбалару А.Д.*, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Предмет дослідження – моделювання освітнього простору молодших школярів в умовах варіативності організації навчальної взаємодії на уроці на засадах компетентнісного підходу.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на розумінні освітнього простору учнів у школі, по-перше, як багатовимірної педагогічної реальності, у якій суб'єкти взаємодіють з освітнім середовищем і освоюють його; по-друге, як повноцінного і рівноправного об'єкта педагогічної системи, який підлягає моделюванню за двома предметами перетворення – освітнє середовище і діяльність учнів з його освоєння – з метою надання йому певних заданих характеристик. Це дає підстави припустити, що моделювання освітнього простору молодших школярів буде ефективним ресурсом запровадження компетентнісно орієнтованого підходу в умовах варіативності організації навчальної взаємодії на уроці, якщо:

його системна реалізація відбуватиметься за двома координатами – відносно учнів (урахування темпераменту, провідного стилю навчальної діяльності, каналу

сприймання і способу опрацювання навчального матеріалу, особливості взаємодії з оточенням) і закладу освіти (урахування об'єктного контексту, режиму роботи, типу і специфіки ЗНЗ), де системоутворювальним фактором буде мета;

передбачатиме можливості вибору параметрів у межах кожного з взаємозумовлених і взаємопов'язаних векторів координатних систем адекватно очікуваним результатам, що відобразатиметься на *позитивній динаміці рівнів навчальних досягнень школярів, психологічному комфорті і ергономічних, у тому числі здоров'язберезувальних, умовах навчання* і відповідно до наявних умов функціонування ЗНЗ з метою найповнішого використання внутрішніх резервів школи.

Для досягнення поставленої мети визначено основні **завдання**.

1. Виявити особливості моделювання освітнього простору в початковій школі, що передбачає: аналіз психологічної, педагогічної літератури з метою вивчення стану проблеми в педагогічній теорії і практиці; складання програми констатувального експерименту, розроблення діагностувального інструментарію (анкети, опитувальники, тести) і проведення констатувального експерименту та аналіз одержаних даних для з'ясування стану досліджуваної проблеми у педагогічній практиці.

2. Побудувати дидактичний конструктор моделювання освітнього простору в початковій школі в умовах варіативності організації навчальної взаємодії на уроці, що передбачає добір і теоретичне обґрунтування його параметрів відповідно до кожної з координатних систем.

3. Експериментально перевірити ефективність дидактичного конструктора моделювання освітнього простору в початковій школі в умовах варіативності організації навчальної взаємодії на уроці, що передбачає: розроблення програми формуального експерименту з метою експериментального вивчення впливу освітнього простору, який утворюється у процесі впровадження моделей, побудованих за дидактичним конструктором, на динаміку рівнів навчальних досягнень, психологічний комфорт і ергономічність шкільного середовища; аналіз одержаних даних для визначення ефективності дидактичного конструктора та його корекції (за потреби).

4. Розробити методичні рекомендації щодо впровадження дидактичного конструктора в практичну діяльність початкової ланки загальноосвітньої школи, що передбачає аналіз одержаних експериментальних даних, їх співвіднесення з гіпотезою дослідження; систематизацію результатів наукового пошуку.

Результати дослідження. На **першому етапі** (2014 р.) здійснено аналіз законодавчих документів системи освіти, директивних матеріалів МОН України, вітчизняних та зарубіжних філософських, психологічних і педагогічних наукових джерел, публікацій у періодичних виданнях, здобутків шкільної практики у ЗНЗ країни і зарубіжжя; педагогічне спостереження за моделюванням освітнього простору молодших школярів в умовах реального навчального процесу; опитування учнів, учителів, батьків з метою вивчення стану досліджуваного феномену у практиці;

уточнено поняття «педагогічне моделювання освітнього простору в початковій школі», сутність якого розкривається як процес спеціального створення

об'єкта – педагогічної моделі, що відображає бажані характеристики організації навчальної взаємодії молодших школярів з освітнім середовищем школи і має на меті їх взаємодетермінантний (резонансний) розвиток;

з'ясовано, що в сучасній вітчизняній практиці створення освітнього простору відбувається переважно опосередковано; окремі випадки цілеспрямованого перетворення існуючого освітнього простору школярів у межах закладу освіти, як правило, не охоплюють початкову ланку. Його активному запровадженню перешкоджає відсутність дидактико-методичного супроводу системної реалізації в умовах варіативності освіти і недостатня фахова підготовка значної частини вчителів; результати аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури продемонстрували потребу в теоретичному й експериментальному обґрунтуванні освітнього простору в школі I ступеня як цілісного утворення, що має стати об'єктом цілеспрямованих змін і передусім з урахуванням варіативності організаційних форм навчання;

виявлено провідні особливості моделювання освітнього простору в початковій школі в умовах варіативності організаційних форм навчання, а саме:

неперервність – моделювання освітнього простору – не одноразова акція, а перманентний процес, який здійснюється педагогами під час структуривання і конструювання уроків;

динамічність моделі – статична схема не в змозі продемонструвати мінливість освітнього простору;

ієрархічність, яка виявляється у моделюванні різних організаційних форм навчання (урок, екскурсія, дослід та ін.) і їх інтегрованих варіантів (інтегровані уроки з різних навчальних предметів, урок-дослід, урок-проект тощо);

спрямованість на практичне втілення моделі – містить методичний рівень деталізації і критеріальну базу перевірки ефективності результатів (зміни особистісних характеристик учнів і шкільного освітнього середовища) та їх когерентність;

проблематизація – створення і запровадження моделі має на меті не осучаснення предметного контексту класу (школи) або видів навчальної взаємодії для підвищення ефективності навчально-виховного процесу, а усунення наявних проблем і подолання суперечностей через цілеспрямоване перетворення наявного у школі освітнього простору із заданими властивостями;

інноваційність моделі – передбачає одержання унікальних, одиничних продуктів – субмоделей освітнього простору у кожному класі, педагоги якого цілеспрямовано створюватимуть освітній простір школярів;

цілісність реалізації – моделювання є окремою процедурою процесу, який вміщує не лише створення образу бажаного майбутнього, а й цілепокладання, концептуалізацію, планування діяльності, спрямованої на досягнення бажаного, покрокового супроводу реалізації плану і його корекції (за потребою), перевірки ефективності результатів тощо;

встановлено, що моделювання освітнього простору, з огляду на зазначене розуміння цього феномену і результати вивчення стану досліджуваної проблеми в педагогічному досвіді, має здійснюватись:

безпосередньо суб'єктами навчально-виховного процесу ЗНЗ, в якому цілеспрямовано створюється освітній простір молодших школярів;

на основі спеціально створеного дидактичного інструментарію з урахуванням багатовимірності і складності цього об'єкта – дидактичного конструктора побудови субмоделей;

за номінальною одиницею навчального процесу – на окремому занятті – уроці (з урахуванням його варіативності щодо типів, цілей, способів і видів організації навчальної взаємодії тощо).

На **другому етапі** (2015 р.) *теоретично обґрунтовано* параметри моделювання освітнього простору молодших школярів в умовах варіативності організаційних форм навчання, а саме, для системи координат відносно учнів визначено: *канал сприйняття інформації* (аудіальний, візуальний, кінестетичний параметри), *особливості її оброблення* (за домінуванням однієї з півкуль головного мозку і без латеральної асиметрії), *стиль навчальної діяльності* (натуралістичний, музично-ритмічний, логіко-математичний, вербально-лінгвістичний, моторно-рухливий) й *біологічний час* (віковий, ритмічності і темпераменту); для системи координат відносно закладу освіти – це *організація взаємодії* (позиційно-рольовий, інструментальний, типологічний), *зміст навчання* (параметри: рівневий, варіативний, комбінаторний), *об'єктний контекст* (аудіовізуальне оформлення, структурування і реляція) й *астрономічний час* (періодичність, частотність і тривалість);

побудовано дидактичний конструктор освітнього простору молодших школярів в умовах варіативності організаційних форм навчання, що структурно представлено трьома блоками – цільовим, змістовим і результативним, кожен з яких розгортається у сценарій організації навчальної взаємодії школярів у межах певної організаційної форми і передусім уроку як основної в школі I ступеня;

розроблено і реалізовано методика формульовального експерименту з метою експериментальної перевірки ефективності дидактичного конструктора; *визначені* у методиці *критерії* відповідають обраним цілям експериментальної роботи і мають два блоки – оцінювання дидактичного конструктора і результатів його впровадження у практичну діяльність; відповідно до обраних критеріїв *визначено показники* (індикатори), до кожного з яких дібрано шкалу оцінювання в балах для одержання кількісних даних встановлених критеріїв; аспекти оцінювання дидактичного конструктора: *педагогічний, психологічний, валеологічний, науково-методичний, ресурсний і результативний, функціональний й прогностичний*; перевірка результативності освітнього простору в школі I ступеня передбачає виявлення результатів змін кожного з об'єктів перетворення – *шкільного середовища* (за показником *ергономічності* з індикаторами *функціональний і психологічний комфорт й забезпечення здоров'язберезувальних умов*) і *діяльності учня з його освоєння* (за показником *когнітивні результати* за індикаторами *навчальні досягнення школярів і результативність участі у позакласних і позашкільних заходах*); на основі розроблених матеріалів підготовлено діагностичний інструментарій;

На **третьому етапі** (2016 р.) *узагальнено* результати формульовального експерименту які доводять ефективність дидактичного конструктора, зокрема, експертне оцінювання дидактичного конструктора (науковцями, батьками, представниками органів управління освіти, адміністративними працівниками ЗНЗ,

психологами, медичними працівниками, вчителями і методистами, які є фахівцями з початкової освіти) підтвердило (прогностично) його ефективність, що дало змогу прийняти рішення про упровадження у шкільну практику;

у результаті дослідження *встановлено*, що освітній простір молодших школярів, який створюється із використанням дидактичного конструктора, має вищі числові вираження якісних показників, що свідчить про його ефективність; одержані дані показали, що у ході формувального експерименту значно розширився діапазон свободи вибору школярами об'єктів взаємодії, вчителі частіше стали ураховувати в навчальних цілях їхні інтереси і надбаня. Збільшилась увага вчителів до розвитку пізнавальної активності і креативності школярів, зросла кількість об'єктів освітнього середовища, які є носіями індивідуальності дитини (творчих продуктів навчальної діяльності).

Результати аналізу освітнього простору молодших школярів в експериментальних школах до і після упровадження експериментальної моделі за таким критерієм як обсяг були 0,4, а стали 1,22; за критерієм інтенсивності – 0,53 та 1,68 відповідно; за критерієм насиченості – 0,95 і 1,6; за критерієм потужності – 1,4 і 1,8; за критерієм щільності – 1,6 і 1,7; за критерієм проектувальності – 0,5 і 1,2.

Інтегральні оцінки вимірювання особистісного розвитку учнів в експериментальних школах до і після упровадження експериментальної моделі є такими: когнітивні результати – 1,27 і 1,68; розвиток вміння вчитись – 1,28 і 1,68; розвиток пізнавальних можливостей – 1,29 і 1,64 відповідно.

Теоретико-методичні результати дослідження впродовж **2014-2016 рр.** індивідуальної підтеми *презентовано* у 9 статтях (4,5), у тому числі – в 5 статтях фахових видань, 3 з яких зареєстровані у наукометричній базі, 1 з яких у зарубіжному виданні, 10 тезах (1,0) і рукописі параграфів до колективної монографії (3,0) і колективного посібника (0,5); *оприлюднено* на 1 Міжнародній онлайн-інтернет-конференції, 2 міжнародних вебконференціях, 7 міжнародних науково-практичних конференціях, 9 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 1 регіональній конференції, 3 звітних конференціях Інституту педагогіки НАПН України, 3 вебінарах, 2 круглих столах, 2 семінарах 1 робочій нараді за участі заступника Міністра освіти і науки України.

Результати наукового дослідження були використані при підготовці матеріалів до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти»; методичних рекомендації до початку 2015/2016, 2016/2017 навчальних років); у процесі оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів»), орієнтовних вимог до змісту атестаційних завдань для проведення ДПА у 4-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014-2015 н. р; інструкції до ведення класного журналу в 1-4 класах загальноосвітніх навчальних закладів; методичних рекомендацій до ведення класного журналу в початковій школі; Інструктивно-методичного листа МОН України щодо роз'яснення порядку приймання дітей до першого класу загальноосвітніх навчальних закладів.

РОЗДІЛ ІІ. УПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У 2014-2016 рр. забезпечувався супровід упровадження в практику початкової ланки освіти України розроблених співробітниками відділу у **співпраці з МОН України** нормативних документів, у яких реалізовано результати науково-дослідної роботи з теми, а саме:

- нової редакції навчальних програм для 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з української мови – мови навчання, російської мови, математики, природознавства (усі співробітники), схвалених Колегією МОН України (протокол від 01.12.2014 № 8/3-2 і затверджених наказом МОН України (від 22.12.2014 №1495);

- новій редакції навчальних програм для 1-3 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Бібік Н. М., Савченко О. Я., Пономарьова К. І., Цимбалару А. Д.), затверджених наказом МОН України (від 29.05.2015 за № 584);

- орієнтовних вимогах до змісту атестаційних завдань для проведення ДПА у 4-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014-2015 н. р. (Додаток 1 до наказу МОН України від 20.02.2015 № 192) (Цимбалару А. Д., Пономарьова К. І.);

- інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом МОН Країни (від 08.04.2015 за №412) і зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 27.04.2015 за № 472/26917 і методичних рекомендаціях до заповнення класного журналу в початковій школі (Цимбалару А. Д., Пономарьова К. І.);

- Інструктивно-методичному листі МОН України (від 14.02.2015 №1/9-71) щодо роз'яснення порядку приймання дітей до першого класу загальноосвітніх навчальних закладів (Цимбалару А. Д.);

- плану Заходів щодо реалізації «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», схваленого Колегією МОН України (протокол від 23.03.1015 № 3/5-2) і затвердженого наказом МОН України від 16.06.2015 №64 (Бібік Н. М., Вашуленко О. В., Цимбалару А. Д.);

- методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, схвалених Колегією МОН України (протокол від 23.03.1015. № 3/5-2) і затверджених наказом МОН України (від16.06.2015. №641) (Бібік Н. М., Савченко О. Я., Мартиненко В. О., Пономарьова К. І., Листопад Н. П., Цимбалару А. Д.);

- Інструктивно-методичному листі МОН України щодо методичних рекомендації до нового навчального року 2015/2016 (усі співробітники);

- Концепції української школи (12-річна школа) (Савченко О. Я., Бібік Н. М., Пономарьова К. І., Вашуленко О. В., Листопад Н. П., Онопрієнко О. В.) і Концепції сучасного підручника (Мартиненко В. О., Бібік Н. М., Савченко О. Я., Прищепа О. Ю., Вашуленко О. В., Листопад Н. П.);

- підготовці статей проекту Закону «Про освіту»: розділи «Загальна середня освіта», «Дошкільна освіта» (Савченко О. Я.);

- орієнтовних вимогах до проведення ДПА учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти у 2015-2016 н. р. (наказ МОН України від 08.02.2016 № 94) (Цимбалару А. Д., Пономарьова К. І.);
- методичні рекомендації до нового 2016/2017 навчального року (Бібік Н. М., Цимбалару А. Д., Пономарьова К. І., Прищепа О. Ю.);
- оновлення навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів») (усі співробітники);
- орієнтовних вимогах до оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів (наказ МОН України від 19.08.2016 №1009 «Про внесення змін до наказу МОН України від 21.08.2013 №1222») (Цимбалару А. Д.);
- методичних рекомендаціях до початку нового навчального року (Лист МОН України від 17.08.2016 №1/9-437 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах») (Цимбалару А. Д.);
- матеріали щодо проведення дослідження з метою визначення, з якого віку і в якому обсязі доцільно впроваджувати в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформацію щодо корупції (Бібік Н. М.).

На виконання доручення Президії НАПН України підготовлено:

- підготовлено матеріали до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти» [Про зміст загальної середньої освіти: Науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : НАПН України, 2015. – 118 с.] (усі співробітники відділу);
- Стратегію розвитку НАПН України на 2016-2020рр. (Савченко О. Я.);
- пропозиції до проекту Концепції розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 р. щодо основних напрямів реформування початкової освіти (усі співробітники відділу);
- програми підготовки докторів філософії, третього (освітньо-наукового) рівня, за спеціальністю 013 «Початкова освіта» (усі співробітники);
- розділи «Державна освітня політика в загальній середній освіті», «Цінності загальної середньої освіти» до Національної доповіді про розвиток освіти в Україні (Савченко О. Я.).

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань у 2014-2016 рр. в контексті виконання НДР з теми «Дидактичне моделювання організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі» співробітниками відділу початкової освіти в процесі дослідження з *підтем*: «Моделювання організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів української мови» (Пономарьова К. І.), «Способи організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови (Прищеп О. Ю.), «Моделювання організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників (Вашуленко О. В.), «Моделювання уроків літературного читання із життям і творчістю видатних письменників (2-4 класи) (Савченко О. Я.), «Моделі уроків формування досвіду читацької діяльності учнів 2-4 класів» (Мартиненко В. О.), «Моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності» (Листопад Н. П.), «Форми організації екологічної діяльності молодших школярів на уроках природознавства» (Андрусенко І. В.), «Способи організації навчальної взаємодії учнів на уроках «Я у світі» (Бібік Н. М.), «Моделювання освітнього простору в початковій школі в умовах варіативності організаційних форм навчання» (Цимбалару А. Д.) **було:**

а) у 2014 р.

- **на основі** аналізу законодавчих документів системи освіти, директивних матеріалів МОН України, вітчизняних та зарубіжних філософських, психологічних і педагогічних наукових джерел, публікацій у періодичних виданнях, навчальної і методичної літератури для початкової школи, здобутків шкільної практики у ЗНЗ країни і зарубіжжя; педагогічного спостереження за організацією навчальної взаємодії молодших школярів в умовах реального навчального процесу; вивчення стану досліджуваної проблеми у практиці шляхом опитування, анкетування учасників навчально-виховного процесу **розкрито** наукову семантику категорій і понять, що становлять основу наукового контексту проблеми дослідження, **складено** термінологічний словник – тезаурус понять, який увійшов до монографії; **встановлено** сутність, зміст дидактичного моделювання і особливості моделювання організаційних форм навчання (усі співробітники); **з'ясовано** дидактико-методичні засади моделювання уроку (Савченко О. Я., Пономарьова К. І., Мартиненко В. О., Вашуленко О. В., Листопад Н. П.), способів організації навчальної діяльності учнів (Прищеп О. Ю.), варіантів і форм навчальної взаємодії (Бібік Н. М.), освітнього простору молодших школярів (Цимбалару А. Д.);

- **розроблено й реалізовано** методики констатувальних експериментів із підтем дослідження з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми в масовій практиці, зокрема, ступеня вмотивованості і доцільності вибору вчителями організаційних форм навчання і розвитку навчально-пізнавальних можливостей школярів; рівня готовності педагогів (умотивованість, теоретичну й методичну обізнаність) до дидактичного моделювання уроків (української мови (Пономарьова К. І.), літературного читання (Савченко О. Я., Мартиненко В. О.), навчання грамоти (Вашуленко О. В.), математики (Листопад Н. П.)), способів організації навчальної діяльності (на уроках української мови), варіантів і форм навчальної взаємодії (на

уроках з предметів «Я у світі» (Бібік Н. М.), «Природознавство» (Андрусенко І. В.) в умовах реалізації компетентнісного підходу;

- **узагальнено** результати констатувального експерименту і **підготовлено** аналітичні звіти, в яких **показано**, що переважна більшість учителів-респондентів (84,8 %) не має достатньої теоретичної і практичної підготовки для моделювання ефективних компетентнісно орієнтованих форм навчання; значна частина педагогів (90,9 %) надають перевагу урокам, як основній формі, більшість з яких комбіновані (75,1 % відвіданих занять); найпоширенішими способами організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії є робота в парі і в групі (81,8 %); результати наукової розвідки засвідчили відсутність науково-методичного забезпечення діяльності вчителя з моделювання сучасного уроку (100 % респондентів користуються готовими розробками уроків, які мають адаптуватись до контингенту учнів, індивідуального стилю учителя); не можна вважати достатньою кількість уроків, на яких використовують компетентнісно орієнтовані методи, прийоми, способи організації навчальної взаємодії (41,4 % відвіданих уроків); у процесі аналізу даних **з'ясовано**, що реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів передбачає модернізацію уроку як основної форми організації навчального процесу в класно-урочній системі навчання, використання варіативних інноваційних форм організації навчання та інтерактивних способів навчальної взаємодії;

- у результаті дослідження **встановлено** особливості цілей, завдань і структури компетентнісно орієнтованого уроку української мови (Пономарьова К. І.), комплекс соціальних і психолого-педагогічних вимог для підвищення результативності уроку української мови, а саме: дидактичних (мета і завдання уроку, оптимальний зміст, методи і форми навчання, принципи навчання), психологічних (урахування особливостей перебігу психічних процесів шестирічних учнів), організаційних (раціональне використання часу, обладнання), виховних (виховання творчого ставлення до праці, культури розумової праці, свідомої дисципліни), санітарно-гігієнічних (температурний режим, запобігання розумовій перевтомі учнів, різноманітність видів діяльності) (Прищепа О. Ю.); **принципи**, на яких має ґрунтуватись навчання орфоєпії: взаємозв'язок з фонетикою, орфографією та лексикою, використання відповідних вправ, створення у класі орфоєпічного середовища (Вашуленко М. С.); **системоутворювальні** для моделювання уроків літературного читання **положення** – особистісна спрямованість, гнучкість структури, діалогічність, цілеспрямованість (Мартиненко В. О.); **провідні фактори**, які визначають вибір і застосування певної форми навчання для формування обчислюваної компетентності: зміст навчання і спосіб діяльності (Листопад Н. П.); сутність навчальної взаємодії учнів на уроках з предмета «Я у світі», її варіанти і динаміку (Бібік Н. М.);

- **визначено та обґрунтовано** дидактичні вимоги до компетентнісно орієнтованого уроку української мови: реалізація комплексу взаємопов'язаних навчальних, розвивальних і виховних цілей, спрямованих на формування ключових і предметних компетентностей; навчання на засадах діяльнісного підходу; забезпечення суб'єкт-суб'єктної та полісуб'єктної взаємодії; розширення та цілеспрямованість діапазону засобів мотивації навчальної діяльності учнів; використання раціональних інтерактивних методів, прийомів навчання,

різноманітних способів організації навчальної взаємодії, які б забезпечували навчально-пізнавальну активність школярів; наявність у підсумку уроку обов'язкової рефлексії – аналізу учнями своєї навчальної діяльності, оцінювання її результатів, визначення своїх досягнень і невдач та перспектив подальшого навчання (Пономарьова К. І.); прийнятні для формування в учнів ключових і предметних компетентностей *способи організації* графіко-орфографічної навчальної діяльності школярів на уроках української мови (Прищепя О. Ю.); *типи уроків* читання у 1 класі (Вашуленко О. В.); *моделі уроків* літературного читання з ознайомлення учнів із життям і творчістю видатних письменників (Савченко О. Я.), а також з формування досвіду читацької діяльності у 2-4 класах (Мартиненко В. О.) і моделі уроків із формування обчислювальної компетентності (Листопад Н. П.); *варіанти і динаміку форм навчальної взаємодії* школярів на уроках з предмета «Я у світі» (Бібік Н. М.); *форми організації екологічної діяльності* молодших школярів на уроках природознавства (Андрусенко І. В.);

б) у 2015 р.

- **розроблено** дидактико-методичні засади моделювання уроку як основної організаційної форми навчання в контексті компетентнісного підходу (Савченко О. Я.); **теоретичні засади моделювання** компетентнісно орієнтованих уроків української мови (Пономарьова К. І.), навчання грамоти (читання) першокласників (Вашуленко О. В.), літературного читання (Мартиненко В. О.), математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності (Листопад Н. П.); **способів організації** графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови (Прищепя О. Ю.) і **навчальної взаємодії** учнів на уроках з предмета «Я у світі» (Бібік Н. М.); **теоретично обґрунтовано** параметри моделювання освітнього простору молодших школярів в умовах варіативності організаційних форм навчання (Цимбалару А. Д.); **охарактеризовано** дидактичну сутність організаційних форм навчання у початковій школі (урок, екскурсія, самостійна робота), потенціальні можливості яких щодо формування ключових і предметних компетентностей відкриваються у комплексному застосуванні шляхом цілеспрямованого створення освітнього простору молодших школярів (Савченко О. Я., Цимбалару А. Д., Вашуленко О. В., Листопад Н. П.);

- на визначених теоретичних засадах **побудовано** дидактичні моделі, а саме: *уроки літературного читання* із ознайомлення учнів 2-4 класів із життям і творчістю видатних українських письменників, в основу яких покладено сукупність дидактико-методичних положень (система уроків як структурно-функціональна цілісність; цілепокладання як інструмент компетентнісного підходу; варіативність формулювання тем і очікуваних результатів з урахуванням готовності класу і наявних навчальних ресурсів) (Савченко О. Я.); *уроки літературного читання*: опрацювання художніх науково-пізнавальних тестів та роботи з дитячою книжкою і з інформацією, які ґрунтуються на комунікативно-діяльнісному, логіко-інформаційному підходах і технологіях поетапного опрацювання текстів, діалогової взаємодії (Мартиненко В. О.); *уроки читання в період навчання грамоти* з комбінуванням різних форм навчального процесу – загальних (індивідуальна, парна, групова, колективна, фронтальна), зовнішніх (урок, гра, екскурсія тощо) і

внутрішніх, що визначаються за основною метою певного заняття (Вашуленко О. В.); базову модель уроку української мови, яка охоплює компетентнісно орієнтовані цілі, модульну структуру, діагностування результатів навчальної діяльності, рефлексію і є основою для побудови варіативних моделей різних типів уроків (Пономарьова К. І.); *уроків математики* з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності, в яких враховано специфіку зовнішньої та внутрішньої структури уроків різних типів (Листопад Н. П.), а також моделі *навчальної взаємодії* школярів на уроках з предмета «Я у світі» з огляду на їх відповідність завданням формування складників соціальної компетентності учнів: пізнавальної, поведінкової, ціннісно-особистісної, діяльнісно-рефлексивної (Бібік Н. М.) і *способів формування графіко-орфографічних умінь* учнів початкових класів (Прищепя О. Ю.); дидактичний конструктор освітнього простору молодших школярів в умовах варіативності організаційних форм навчання (Цимбалару А. Д.);

- **розроблено** й реалізовано методики формувальних експериментів із підтем дослідження з метою визначення ефективності побудованих моделей; **підготовлено** програми і проведено семінари з підготовки педагогів до роботи в експериментальному режимі;

- у результаті формувального експерименту **виявлено** резерви уроку (як провідної у класно-урочній системі навчання організаційної форми) щодо формування в учнів ключових і предметних компетентностей, що полягають в урахуванні у процесі його моделювання *інваріантних* складників (визначення мети з урахуванням часового діапазону опрацювання матеріалу і вимог до навчальних досягнень учнів; алгоритм розроблення модулів базових етапів структури уроків залежно від їх мети і очікуваних результатів; функції етапів оцінювання і рефлексії) і *варіативних* (зміст; розгорнутість організаційного етапу зважаючи на його модульну структуру; мотиваційний супровід учіння; індивідуалізація навчальної взаємодії; способи діагностування результатів навчальної діяльності і рефлексії), а також оптимізації функцій внутрішньої структури уроку: підвищення ролі суб'єктності учіння, поєднання форм навчальної взаємодії, зміна позиції учня в ситуаціях оцінювання не тільки результату, а й в процесі учіння, активізація пріоритетних для кожного навчального предмета видів діяльності (Савченко О. Я., Мартиненко В. О., Пономарьова К. І., Прищепя О. Ю., Вашуленко О. В., Листопад Н. П., Андрусенко І. В.); **обґрунтовано** методичні підходи до застосування варіативних організаційних форм у процесі навчання (комунікативно-діяльнісний, логіко-інформаційний тощо) (Мартиненко В. О.); **розроблено** методики упровадження способів навчальної взаємодії (Бібік Н. М.) і формування графіко-орфографічних умінь молодших школярів (Прищепя О. Ю.) та інструментарій застосування експериментальних моделей (методичні рекомендації щодо упровадження варіативних (Савченко О. Я., Мартиненко В. О., Вашуленко О. В., Листопад Н. П.) і алгоритми побудови варіативних моделей на основі базових (Пономарьова К. І., Цимбалару А. Д.).

в) у 2016 р.

- **здійснено** кількісно-якісний аналіз результатів формувального експерименту та **узагальнено** результати експериментальної роботи, які засвідчили, що модернізація уроку як основної форми організації навчального процесу в класно-

урочній системі навчання, інших організаційних форм навчання та способів навчальної взаємодії, що спостерігається під час упровадження експериментальних матеріалів, сприяє оптимізації навчального процесу в початковій школі на засадах компетентнісного підходу, забезпеченню його результативності; побудовані моделі є для вчителів експериментальних шкіл орієнтиром організації навчальної діяльності молодших школярів на компетентнісних засадах; в експериментальних класах збільшується кількість уроків, на яких використовують компетентнісно орієнтовані методи, прийоми, суб'єкт-суб'єктні способи організації навчальної взаємодії; гнучкість запропонованих моделей дозволяє вчителям-експериментаторам адаптувати їх до контингенту учнів і свого індивідуального стилю; підготовлений методичний супровід упровадження моделей (алгоритми; методичні рекомендації; тощо) сприяє удосконаленню змісту методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів та підвищенню кваліфікації педагогів, що беруть участь в експерименті; результати вимірювання особистісного розвитку учнів в експериментальних школах до і після упровадження експериментальних моделей засвідчили підвищення когнітивних результатів на 21%, покращення показників розвитку вміння вчитись – на 20%; розвитку пізнавальних можливостей – на 18%. Зокрема, учні експериментальних класів значно успішніше впоралися з виконанням контрольних робіт, призначених для перевірки предметних компетентностей з української мови: високий рівень продемонструвало 24,3% учнів експериментальних класів і лише 8,1% школярів у контрольних, достатній рівень відповідно 45,2% і 38,5%, середній рівень – 30,5% і 45,7%, початковий рівень – жоден учень в експериментальних класах і 7,7% в контрольних (Пономарьова К. І.);

- за результатами опрацювання експериментальних даних **виявлено** утруднення учнів і вчителів у досягненні результатів компетентнісно орієнтованого навчання, основними серед яких є: недостатня підготовка педагогів до моделювання уроку на компетентнісних засадах; намагання застосовувати провідні методи і прийоми, форми організації навчальної діяльності учнів без урахування змісту навчального матеріалу, який має бути засвоєний учнями; труднощі під час визначення мети і завдань уроку у взаємозв'язку із запланованими кінцевими результатами; почасти відсутність індивідуального підходу до учнів з недостатнім рівнем розвитку певних навичок (Савченко О. Я., Мартиненко В. О.);

- відповідно до виявлених утруднень **відкориговано** дидактичні і методичні аспекти експериментальних моделей, що знайшло відображення в аналітичних звітах про формувальний експеримент (Мартиненко В. О., Цимбалару А. Д., Пономарьова К. І., Андрусенко І. В.), а також навчальних (Пономарьова К. І., Листопад Н. П., Андрусенко І. В.) і методичних посібників (Савченко О. Я., Бібік Н. М.);

- **упроваджено** проміжні результати дослідження в експериментальних навчальних закладах, з якими укладено відповідні угоди, а також оприлюднено у статтях, розміщених в електронній бібліотеці НАПН України (на які станом на 08.11.2016 зафіксовано 25042 скачування), виступах на конференціях, webконференціях, семінарах і webінарах тощо, інтерв'ю телеканалам «1+1» і «ICTV», на Освітньому порталі «Педагогічна преса» (від 12.01.2016), періодичних виданнях «Освіта» (від 23-30 жовтня 2013р., с. 8) і «Освіта України» (№25 (1393) від

7 липня 2014 р. с.10; №33-34 від 22 серпня 2016 р.), у відеодайджесті (добріці відеозаписів презентації авторами експериментальних дидактичних моделей організаційних форм навчання з урахуванням специфіки навчальних предметів), що мають вільний доступ перегляду і скачування з сайтів відділу (станом на 08.11. 2016 зафіксовано 537 скачувань) й Інституту педагогіки, а також на сторінці відділу початкової освіти на Facebook (<https://www.facebook.com/primaryeducationdepartment/>), в You Tube (понад 6741 перегляд). Про якість упровадження результатів свідчать матеріали користувачів планової продукції, а також індекс цитування наукових праць співробітників (понад 3000). Найбільші показники у академіка Савченко О. Я., які становлять за кількістю цитувань – 1597, h-індекс становить – 17, i10-індекс – 31.

- **зібрано** й **узагальнено** результати моніторингу впровадження проміжних результатів дослідження, відображених у відповідних довідках експериментальних закладів (6 загальноосвітніх навчальних закладів, 3 заклади післядипломної педагогічної освіти, 2 вищі педагогічні навчальні заклади), які засвідчили їх позитивний вплив на підвищення рівня професійної компетентності вчителів початкової школи, формування ключових і предметних компетентностей учнів, удосконалення навчально-виховного процесу, зокрема, створення умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів із урахуванням їхніх інтересів і здібностей, всіх сфер розвитку особистості.

Результати індивідуальних досліджень *презентовано* в рукописах колективної монографії «Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі» (12,0), посібника «Організаційні форми навчання у початковій школі» (18,0), наукових статтях і матеріалах конференцій.

Рукописи посібника та монографії **підготовлено** відповідно до тематичного плану НДР Інституту педагогіки НАПН України, технічного завдання на проведення НДР з теми дослідження.

Результати індивідуальних досліджень науково-методичного забезпечення моделювання організаційних форм навчання в початковій школі на засадах компетентісного підходу **використано** в процесі розроблення: статей проекту Закону «Про освіту»: розділи «Загальна середня освіта», «Дошкільна освіта» (Савченко О. Я.); Концепції української школи (12-річна школа) – розділ «Початкова освіта» (Савченко О. Я., Бібік Н. М., Пономарьова К. І., Мартиненко В. О., Прищепа О. Ю., Листопад Н. П., Вашуленко О. В., Андрусенко І. В.); розділів «Державна освітня політика в загальній середній освіті», «Цінності загальної середньої освіти» до Національної доповіді про розвиток освіти в Україні (Савченко О. Я.); Концепції сучасного підручника і (Савченко О. Я., Бібік Н. М., Пономарьова К. І., Мартиненко В. О., Прищепа О. Ю., Листопад Н. П., Вашуленко О. В., Андрусенко І. В.); орієнтовних вимог до змісту атестаційних завдань для проведення ДПА у 4-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2014-2015 та 2015-2016 н. р. (Цимбалару А. Д., Пономарьова К. І.); інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом МОН Країни і методичних рекомендаціях до

заповнення класного журналу в початковій школі (Цимбалару А. Д., Пономарьова К. І.); Інструктивно-методичному листі МОН України (від 14.02.2015 №1/9-71) щодо роз'яснення порядку приймання дітей до першого класу загальноосвітніх навчальних закладів (Цимбалару А. Д.); плану Заходів щодо реалізації «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (Бібік Н. М., Вашуленко О. В., Цимбалару А. Д.); методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (Бібік Н. М., Савченко О. Я., Мартиненко В. О., Пономарьова К. І., Листопад Н. П., Цимбалару А. Д.); Інструктивно-методичному листі МОН України щодо методичних рекомендації до нового навчального року 2015/2016 та 2016/2017 (усі співробітники); оновлених навчальних програм для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів протягом 2014-2016рр. (усі співробітники); орієнтовних вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів (наказ МОН України від 19.08.2016 №1009 «Про внесення змін до наказу МОН України від 21.08.2013 №1222») (Цимбалару А. Д.); матеріалів щодо проведення дослідження з метою визначення, з якого віку і в якому обсязі доцільно впроваджувати в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформацію щодо корупції (Бібік Н. М.); матеріали до науково-аналітичної доповіді «Про зміст загальної середньої освіти» (усі співробітники відділу); Стратегії розвитку НАПН України на 2016-2020рр. (Савченко О. Я.); проекту Концепції розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 р. щодо основних напрямів реформування початкової освіти (усі співробітники відділу); програми підготовки докторів філософії, третього (освітньо-наукового) рівня, за спеціальністю 013 «Початкова освіта» (усі співробітники).

Експериментальна робота проводилась у базових експериментальних школах відділу: Ліцеї міжнародних відносин №51 м. Києва; загальноосвітній школі № 2 м. Бровари Київської області; загальноосвітніх школах № 3 і № 4 м. Боярки Києво-Святошинського р-ну Київської обл.; загальноосвітній школі I-III ступенів №1 м. Українка Обухівського р-ну Київської обл.; загальноосвітній школі I-III ступенів №1 с. Білогородка Київської обл.

Апробація результатів досліджень **здійснювалася** шляхом участі співробітників:

а) у 2014 р. – у 10 міжнародних (м. Чернігів, м. Мозир Білорусь, м. Луцьк, м. Євпаторія, м. Миколаїв, м. Переяслав-Хмельницький, м. Дрогобич, м. Київ, м. Одеса) і 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях (м. Київ, м. Кіровоград, м. Чернігів, м. Умань, м. Слов'янськ), 9 науково-методичних семінарах і вебінарах (м. Київ, м. Луцьк, м. Харків, м. Біла Церква), 4 круглих столах, а також методичних об'єднаннях, зустрічах із учителями (м. Київ, м. Пирятин Полтавської обл., м. Боярка Київської обл., м. Глухів) та інших заходах;

б) у 2015 р. – у 3 міжнародних (м. Миколаїв, м. Київ, м. Ізмаїл), 9 всеукраїнських (м. Переяслав-Хмельницький, м. Київ, м. Глухів, м. Черкаси, м. Херсон, м. Чернігів, м. Кузнецовськ), 3 регіональних (м. Київ,) науково-практичних конференціях, 12 науково-методичних семінарах і вебінарах, 1 з яких міжнародний (м. Київ, м. Боярка, м. Білогородка, м. Коростень, м. Пирятин, м. Суми, смт Білогородка і смт Макарів Київської області), 2 круглих столах (м. Київ, м. Боярка,) 1 педагогічних читаннях (м. Київ), а також 1 методичній сесії

(м. Ірпінь) та *методичних об'єднаннях, зустрічах із учителями* (м. Київ, м. Херсон, м. Луцьк) та інших заходах;

в) у 2016 р. – у 7 міжнародних (м. Київ, м. Луцьк, м. Мозирь (Білорусь), м. Ізмаїл, м. Ніжин), 4 всеукраїнських (м. Київ, м. Нікополь, м. Глухів, м. Одеса), 3 регіональних (м. Київ, м. Нікополь, м. Херсон) науково-практичних конференціях, 18 науково-методичних семінарах і *webінарах*, 1 з яких міжнародний (м. Київ, м. Боярка, м. Львів, м. Луцьк, м. Хмельницький, м. Івано-Франківськ, м. Вінниця, м. Рівне, м. Суми, м. Полтава, м. Пирятин, м. Дніпро), 1 *круглому столі* (м. Дніпро), 1 педагогічних гостинах (с. Березова Рудка Пирятинського р-ну, Полтавської обл.), а також 1 нараді за участі заступника Міністра освіти і науки України (м. Дніпро) та 2 школах учителів та аспірантів і докторантів (м. Київ, м. Скадовськ) та інших заходах.

Опубліковано 1 аналітичний матеріал, 1 інструктивно-методичний матеріал, статті у фахових журналах і збірниках наукових праць та науково-практичних конференцій, посібниках обсягом: **у 2014 р.** – 17,5 д.ар.; **у 2015 р.** – 17,0 д.ар.; **у 2016 р.** – 18,5 д.ар.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів передбачає не лише оновлення змісту початкової освіти, розроблення ефективних методів, прийомів, засобів навчання, а й зміну підходів до добору і застосування різних організаційних форм навчання. Це зумовлено сутністю самого поняття «компетентність» як особистісного утворення, що формується, в умовах варіативності і водночас технологічності цього процесу. Саме таким дієвими інструментом формування ключових і предметних компетентностей учнів є організаційні форми навчання, зокрема урок, який в умовах класно-урочної системи навчання належить до основних.

2. Компетентнісно орієнтований урок в початковій школі покликаний реалізувати комплекс взаємопов'язаних навчальних, розвивальних і виховних цілей, з-поміж яких пріоритетною є формування ключових і предметних компетентностей.

В умовах компетентнісно орієнтованого навчання урок має будуватися на засадах системного та особистісно-діяльнісного підходів, забезпечувати суб'єкт-суб'єктну та полісуб'єктну взаємодію учасників навчального процесу, викликати інтерес до навчання, включати інтерактивні методи, прийоми, різноманітні способи організації навчальної взаємодії, які б забезпечували навчально-пізнавальну активність школярів. Характерною ознакою компетентнісно орієнтованого уроку є реалізація диференційованого підходу в навчанні школярів з різним рівнем підготовки і можливостей, забезпечення ситуації успіху кожного учня, залучення учнів до рефлексивних суджень.

Кожний навчальний предмет, залежно від специфіки змісту, має свої особливості відбору і конструювання компетентнісно орієнтованих організаційних форм навчання та способів навчальної взаємодії учнів.

3. Для підвищення якості навчально-виховного процесу в початковій ланці освіти потребує розв'язання проблема розроблення і видання навчально-методичних комплектів з навчальних предметів інваріантної частини навчального плану.

4. Зважаючи на загальну тенденцію зниження у молодших школярів інтересу до навчання, їхню зацікавленість аудіовізуальними та електронними засобами, виникає необхідність у виділенні державних коштів для забезпечення шкіл мультимедійним супроводом навчання української мови, математики, літературного читання, природознавства, а також предмета «Я у світі».

5. Зміна концептуальних засад діяльності початкової школи зумовлює необхідність підвищення якості психолого-педагогічної і методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів на педагогічних факультетах вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації, що вимагає корегування програм та методик викладання психолого-педагогічних дисциплін.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ

Аналітичні та інструктивно-методичні матеріали

Про зміст загальної середньої освіти : Науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : НАПН України, 2015. – 118 с.

Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, К. І. Пономарьова, В. О., Мартиненко, О. Ю. Прищепа, О. В. Онопрієнко, Н. П. Листопад, О. В. Вашуленко, І. В. Андрусенко [та ін.] // Початкова школа. – 2014. – № 4. – С. 1-49.

Концепції

Савченко О. Я., Бібік Н. М., Мартиненко В. О. Концепція початкової освіти (проект) / Савченко О. Я., Бібік Н. М., Мартиненко В. О., Пономарьова К. І., Онопрієнко О. В., Прищепа О. Ю., Листопад Н. П., Вашуленко О. В., Андрусенко І. В. // Початкова школа. – 2016. – № 6. – С.1-4.

Посібники

Компетентнісний підхід у навчанні математики / О. В. Онопрієнко, Н. П. Листопад, С. О. Скворцова. – К. : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2014. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

Цимбалару А. Д. Вимірювання ефективності дидактичних моделей освітнього простору в школі / А. Д. Цимбалару // Філософія інноваційної діяльності : практико-зорієтований посібник. – К. : Основа, 2014. – С. 203-217.

Збірники наукових праць

Андрусенко І. В. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку системи екологічної освіти в Україні / І. В. Андрусенко // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць – Кам'янець-Подільський: КПНУ, 2015. – Вип. 19. – С. 587- 598.

Вашуленко М. С. У педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського толерантність – багатогранне поняття. / М. С. Вашуленко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : зб. наук. праць. / гол. ред. В. Д. Будак. – Випуск 1.46 9108). – Серія «Педагогічні науки». – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2014. – С.31-35.

Мартиненко В. О. Моделювання уроків літературного читання під час опрацювання художніх текстів у початкових класах / Мартиненко В. О. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. – Вип. 19. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С. 172-178.

Мартиненко В. О. Робочий зошит як ресурс формування досвіду читацької діяльності молодших школярів / Мартиненко В. О. // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць [ред. кол.: голова ред. О.М.Топузов] . – К. : Педагогічна думка, 2016. – Вип.16. – № 2. – С. 234-247.

Мартиненко В. О. Реалізація програмових вимог з літературного читання у змісті оригінал-макетів конкурсних підручників (4 клас): погляд експерта / В. О. Мартиненко // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць [ред. кол.: голова ред. О. М. Топузов] . – К. : Педагогічна думка, 2015. – Вип.15. – С. 345-357.

Савченко О. Я. Цілісність методичної системи підручників з «Літературного читання» для 2-4 класів. / О. Я. Савченко. // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / ред. кол., гол. ред. О. М. Топузов. –К. : Педагогічна думка, 2015. – Вип.15. –Ч. 2. – 378 с. – С.221-231.

Савченко О. Я. Системний підхід до ознайомлення молодших школярів з художніми творами Василя Сухомлинського / О. Я. Савченко // Педагогічний альманах : зб. наукових праць. – Херсон : Херсонська академія неперервної освіти, 2015. – Вип. 26. – 319с. – С.161-168.

Савченко О. Я. Толерантність як цінність шкільної освіти: методичний аспект. / О. Я Савченко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського : зб. наук. праць. / гол. ред. В. Д. Будак. – Випуск 1.46 9108. (Серія «Педагогічні науки»). – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2014. – С. 125-130.

Савченко О. Я. Уміння учнів вчитися у дидактичній системі В. О. Сухомлинського / О. Я. Савченко // Спадщина В. О. Сухомлинського – джерело сучасної педагогічної науки і практики : наук. зб. – Упоряд. П. С. Олешко. – Луцьк : Надстир'я. – С. 43-51.

Савченко О. Я. Цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту / О. Я. Савченко // Спадщина В. О. Сухомлинського – джерело сучасної педагогічної науки і практики : наук. зб. – Упоряд. П. С. Олешко. – Луцьк : Надстир'я. – С. 31-43.

Савченко О. Я. Цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту / Савченко О. // Я-концепція академіка Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості : зб. наук. пр. / [редкол.: І. А. Зязюн (голова), О. М. Отич та ін.; упоряд.: О. М. Отич, О. М. Боровік; Національна академія педагогічних наук України; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2014. – С.111-120.

Цимбалару А. Д. Тенденції моделювання освітнього простору в контексті розвитку початкової освіти в зарубіжних країнах / Цимбалару А. Д. // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, 2015. – Вип. 18 (1-2015). – С. 436-442.

Статті

Андрусенко І. В. Засоби формування екологічних умінь молодших школярів / Ірина Андрусенко // Учитель початкової школи – 2016. – №6. – С. 16-19.

Андрусенко І. В. Формування екологічних умінь в учнів 1-2 класів на «Уроках для стійкого розвитку. Школа друзів планети» / І. В. Андрусенко // Початкова школа. – 2014. – № 5. – С. 28-31.

Бібік Н. М. Аналіз суперечностей у запровадженні компетентнісного підходу в шкільній освіті / Бібік Надія // Гірська школа Українських Карпат. – Івано-Франківськ, 2015. – С. 44-48.

Бібік Н. М. Предмет «Я у світі»: методичні орієнтири / Надія Бібік // Учитель початкової школи. – 2016. – №7. – С. 7-11.

Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті / Бібік Надія Михайлівна // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 47-57.

Бібік Н. М. Предмет «Я у світі»: методичні орієнтири / Бібік Н. / Початкова школа. – 2014. – № 8. – С. 35-40.

Вашуленко М. С. Концептуальні засади створення підручників з української мови для початкової школи / Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – №6. – 2014. – С. 12-17. (Серія Педагогічні науки).

Вашуленко М. С. Методичні орієнтири щодо навчання української мови у 3 класі / М.С. Вашуленко, Н.А. Васильківська // Початкова школа. – 2014. – №6. – С.4-11.

Вашуленко О. В. Будить березень весну. Урок літературного читання для 2-го класу / Оксана Вашуленко // Учитель початкової школи. – 2016. – № 2. – С. 20-23.

Вашуленко О. В. Варіативність уроків компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників / Оксана Вашуленко // Початкова школа. – 2016. – № 12. – С. 9-13.

Вашуленко О. В. Варіативність уроків літературного читання / О. В. Вашуленко, О. А. Захарченко, І. В. Левченко // Учитель початкової школи. – 2015. – № 4. – С. 27-31.

Вашуленко О. В. Інтеграція різних видів мистецтва на уроках літературного читання / Оксана Вашуленко // Учитель початкової школи. – 2016. – № 2. – С. 19-20.

Вашуленко О. В. Повторення як засіб формування мовної компетентності молодших школярів / О.В.Вашуленко // Початкова школа. – 2014. – № 1. – С. 8 – 11.

Вашуленко О. В. Типи і структура уроків навчання грамоти (читання) / О.В.Вашуленко // Початкова школа. – 2014. – № 12. – С. 5-10.

Вашуленко О.В. Навчання грамоти: моделюємо урок на засадах компетентнісного підходу / Оксана Вашуленко // Учитель початкової школи. 2016. – № 10. – С. 8-12.

Вашуленко, О. В. Диференційований підхід до формування навички читання / О. В. Вашуленко // Учитель початкової школи. – 2015. – № 9. – С. 14-19.

Листопад Н. П. Орієнтовні тексти річних контрольних робіт з математики / Наталія Листопад // Початкова школа. – 2016. – № 4. – С. 25-28.

Листопад Н. П. Формування геометричного складника математичної компетентності / Наталія Листопад // Учитель початкової школи. – 2016. – №4. – С. 9-12.

Листопад Н. П. Формування логічного складника математичної компетентності / Наталія Листопад // Учитель початкової школи. – 2016. – №8. – С. 14-17.

Мартиненко В. О. Врахування особливостей художніх текстів у процесі моделювання уроків літературного читання у 2-4 класах / Валентина Мартиненко // Початкова школа, 2015. – №11. – С. 34-39.

Мартиненко В. О. Моделювання уроку літературного читання у контексті компетентнісного підходу/ В.О.Мартиненко. – Українська мова і література в школі, 2014. - № 8. – С. 37-39.

Мартиненко В. О. Формування досвіду читацької діяльності третьокласників / В.О.Мартиненко. – Початкова школа. – 2014. – № 10. – С. 11-14.

Пономарьова К. І. Вивчення есе на уроках української мови в 3-4 класах / Катерина Пономарьова // Початкова школа. – 2016. – № 11. – С. 34-35.

Пономарьова К. І. Державна підсумкова атестація: українська мова, 4 клас. Методичні рекомендації щодо укладання контрольних робіт / Катерина Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2015. – № 2. – С. 12-15.

Пономарьова К. І. Збагачення мовлення учнів виражальними засобами мови / Катерина Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2016. – № 3. – С. 12-15.

Пономарьова К. І. Компетентнісно орієнтовані завдання з української мови: особливості конструювання та застосування / Катерина Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2016. – № 12. – С. 10-13.

Пономарьова К. І. Моделювання уроку української мови на компетентнісних засадах / Катерина Пономарьова // Початкова школа. – 2016. – № 9. – С. 15-19.

Пономарьова К. І. Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах / Катерина Пономарьова // Початкова школа. – 2015. – № 12. – С. 1-5.

Пономарьова К. І. Орієнтовні контрольні роботи з української мови для державної підсумкової атестації в 4 класі / Катерина Пономарьова // Початкова школа. – 2016. – № 4. – С. 11-12.

Пономарьова К. І. Особливості нових вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови / К.І. Пономарьова // Початкова школа. – 2014. – № 3. – С. 4-6.

Пономарьова К. І. Розвиток мовлення першокласників. Методичні рекомендації / К. І. Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2014. – № 1. – С. 8-11.

Пономарьова К. І. Системний підхід до вивчення синонімів у початкових класах / Катерина Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2015. – № 4. – С. 10-14.

Пономарьова К. І. Сучасний урок української мови: компетентнісно орієнтовані цілі та структура / Катерина Пономарьова // Початкова школа. – 2015. – № 1. – С. 21-26.

Пономарьова К. І. Урок розвитку мовлення в 1-му класі / К. І. Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2014. – № 1. – С. 11-12.

Пономарьова К. І. Урок розвитку мовлення в 2-му класі / К. І. Пономарьова, І. Ф. Черкай // Учитель початкової школи. – 2014. – № 5-6. – С. 10-11.

Пономарьова К. І. Уроки розвитку зв'язного мовлення в 4-му класі / Катерина Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2015. – № 7. – С. 10-15.

Пономарьова К. І. Хай сяє кожним словом співуча наша мова. Методичні поради щодо розвитку мовлення третьокласників / К. І. Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2014. – № 10. – С. 7-11.

Пономарьова, К. І. Мовлення зв'язне – чисте й виразне. Напрями та засоби мовленнєвого розвитку другокласників / К. І. Пономарьова // Учитель початкової школи. – 2014. – № 5-6. – С. 7-10.

Прищепа О. Ю. Ефективний спосіб організації каліграфічної хвилинки на уроці української мови в 3 класі / Ольга Прищепа // Початкова школа. – 2014. – № 1. – С. 7 – 10.

Прищепа О. Ю. Запобігання специфічним графіко-орфографічним помилкам молодших школярів / Ольга Прищепа // Початкова школа, 2015. – № 11. – С. 31-34.

Прищепа О.Ю. Проблеми удосконалення графічних навичок письма учнів 4-го класу / Ольга Прищепа // Початкова школа. – 2016. – № 9. – С. 19-23.

Савченко О. Я «Літературне читання» – перші кроки у світ української літератури. / О. Я. Савченко // Освіта України. – 2014. – № 25 (1393) від 7 липня. – С.10.

Савченко О. Я. В землі віки лежала мова і врешті вибилась на світ. Фрагменти уроку для 3 класу / Олександра Савченко // Учитель початкової школи. – 2016. – № 8. – С. 12-13.

Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися / О. Я. Савченко // Український педагогічний журнал. – 2015. – №1. – С. 85-98.

Савченко О. Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи / Савченко Олександра // Гірська школа Українських Карпат. – Івано-Франківськ, 2015. – № 12-13. – С. 38-43.

Савченко О. Я. Літературна спадщина В. О. Сухомлинського як джерело патріотичного виховання молодших школярів. / О. Я. Савченко // Науково-педагогічний вісник ВІППО. – 2016. – № 4. – С.7-11.

Савченко О. Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2015. – №3. – С. 10–16.

Савченко О. Я. Метод проектів на уроках літературного читання / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2015. – №11. – С. 26-31.

Савченко О. Я. Методика роботи з ілюстративним матеріалом на уроках літературного читання / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2016. – № 11. – С.7-11.

Савченко О. Я. Методичний аналіз навчального комплекта з предмета «Літературне читання», 3 клас. / О. Савченко // Початкова школа, 2014. – №7. – С. 3-8.

Савченко О. Я. Методичні рекомендації і календарно-тематичне планування уроків літературного читання у 4 класі / Савченко Олександра // Початкова школа. – 2015. – №7-8. – С. 16-21.

Савченко О. Я. Педагогіка толерантності – вимога часу / Олександра Савченко // Дошкільне виховання. – № 10. – 2014. – С. 3-8.

Савченко О. Я. Пізнавальна література – скарбничка знань про світ: методичні особливості опрацювання науково-художніх оповідань / Олександра Савченко // Учитель початкової школи. – 2016. – № 8. – С. 10-12.

Савченко О. Я. Рефлексивний компонент уроку / Олександра Савченко // Учитель початкової школи. – 2015. – № 5. – С. 5-10.

Савченко О. Я. Розвиток мовлення учнів на уроках літературного читання / Олександра Савченко // Учитель початкової школи – 2016. – № 11. – С. 6-11.

Савченко О. Я. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2016. – № 5. – С. 18-22.

Савченко О. Я. Співдружність творчих. Українська асоціація імені В. О. Сухомлинського: здобутки і перспективи діяльності / Олександра Савченко // Освіта. – 2013. – 23-30 жовтня. – С. 8.

Савченко О. Я. Толерантність як цінність шкільної освіти: методичний аспект / О. Я. Савченко / Початкова школа–2014. . – № 9. – С. 4-8.

Савченко О. Я. У провадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми / О. Я. Савченко // «Педагогіка і психологія. – 2014. – № 2 (83). – С. 25-32.

Савченко О. Я. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. / О. Я. Савченко // Педагогіка і психологія Вісник НАПН України. – №2 (83) 2014. – С. 25-33.

Савченко О. Я. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми / О. Я. Савченко / Рідна школа. – 2014. – № 4–5. – С. 12 – 16.

Савченко О. Я. Формування в учнів умінь працювати з підручником / Савченко О. Я. // Людинознавчі студії. – 2014. – Вип. 29. Ч. 3. – С.179-195. (Серія педагогіка).

Савченко О. Я. Формування у молодших школярів загальнонавчальних комунікативних умінь і навичок / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2014. – № 10. – С. 6 – 11.

Савченко О. Я. Формування у молодших школярів умінь самоконтролю і самооцінки / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2015. – № 5. – С. 1–5.

Савченко О. Я. Щоб книга була в житті дитини: вітчизняний і зарубіжний досвід / Олександра Савченко // Початкова школа. – 2016. – № 5. – С. 22-26.

Цимбалару А. Д. Дидактична модель освітнього простору у НВК «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад І ступеня» / А. Д. Цимбалару // Наука і освіта : наук.-практ. журн. Південного наукового центру НАПН України. – 2014. – № 10. – С. 213-218.

Цимбалару А. Д. Навчальний посібник як засіб моделювання освітнього простору молодших школярів / Анжеліка Цимбалару // Початкова школа. – 2014. – № 12. – С. 12-16.

Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення / Цимбалару Анжеліка Дмитрівна // Український педагогічний журнал. – 2016. – №1.– С. 41-50.

Цимбалару А. Д. Створення освітнього простору: сучасний підхід / Анжеліка Цимбалару // Учитель початкової школи. – 2016. – №2. – С. 3-6.

Tsymbalaru A. D. Modelling the educative process of the junior schoolchildren: a didactic aspect / Цимбалару Анжеліка Дмитрівна // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 126-136.

Статті у наукових виданнях інших держав

Андрусенко І. В. Варіативні форми організації навчання природознавства як засіб формування екологічних умінь молодших школярів / Person, Family, and Society: Interdisciplinary Approach to the Harmonization of Interests / І. В. Андрусенко. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – С. 149–155.

Савченко О. Я. Впровадження ідей толерантності у початковій освіті: методичний аспект. / О.Я. Савченко // Полікультурність і зміст Wielokulturowosc s edukacja. – Варшава-Щецин-Київ, 2014. – С.165-173.

Цымбалару А. Д. Моделирование образовательного пространства младших школьников в условиях вариативности организационных форм обучения / А. Д. Цымбалару // Карельский научный журнал. – 2015. – № 1 (10). – С. 79-82.

Матеріали конференцій

Андрусенко І. В. Удосконалення організаційних форм навчання природознавства на засадах компетентнісного підходу. / І. В. Андрусенко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.201 -202.

Андрусенко І. В. Урочна та позаурочна навчальна діяльність як засіб формування екологічних умінь молодших школярів / Андрусенко І. В. // Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня, 2016 р. м. Нікополь) / упор. А. Д. Цимбалару. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 130-137. Ресурс доступу: <http://www.ex.ua/839843727208>.

Андрусенко І. В. Форми організації екологічної діяльності молодших школярів у процесі навчання природознавства / І. В. Андрусенко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 120-121.

Андрусенко І. В. Формування екологічних умінь у процесі навчання природознавства / І. В. Андрусенко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2013. – С.186 -187.

Андрусенко І.В. Навчальна діяльність молодших школярів як засіб формування екологічних умінь / Ірина Андрусенко // Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню початкової освіти. – Ніжин, 2016. – С.6-7.

Андрусенко І. В. Екологічна діяльність молодших школярів у процесі урочної та позаурочної роботи» / І. В. Андрусенко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.169 -170.

Бібік Н. М. Проблема формування пізнавальних потреб учнів в координатах педагогіки Василя Сухомлинського / Н. М. Бібік // Збірник матеріалів науково-практичної конференції і XXII Всеукраїнських пед. читань. – Херсон, 2015. – Ч.1. – С.5-11.

Бібік Н. М. Навчально-методичний комплект як інноваційний ресурс компетентнісно орієнтованого уроку/ Н. М. Бібік // Анотовані результати науково-

дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.157 -158.

Бібік Н. М. Ознаки компетентісно орієнтованого уроку «Я у світі» / Н. М. Бібік // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 110-111.

Бібік Н. М. Ситуації навчальної взаємодії учнів на уроках з предмета «Я у світі». / Н. М. Бібік // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.193 -194.

Вашуленко М. С. Нормативне наголошування слів – важлива ознака літературного мовлення молодших школярів. / М. С. Вашуленко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.194 -195.

Вашуленко О. В. Варіативність уроків компетентісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників / О. В. Вашуленко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 116-117.

Вашуленко О. В. Літературно-творча складова читацької компетентності / О. В. Вашуленко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2013. – С.187 -188.

Вашуленко О. В. Моделювання уроків компетентісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників / Вашуленко О. В. // Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня, 2016 р. м. Нікополь) / упор. А. Д. Цимбалару. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 56-65. Ресурс доступу: <http://www.ex.ua/839843727208>.

Вашуленко О. В. Типи уроків навчання грамоти (читання). / О. В. Вашуленко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.203 -204.

Вашуленко О. В. Диференційований підхід до формування навички читання у букварний період навчання грамоти / О. В. Вашуленко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.167 -168.

Листопад Н. П. Моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності / Листопад Н. П. // Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня, 2016 р. м. Нікополь) / упор. А. Д. Цимбалару. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 88-93. Ресурс доступу: <http://www.ex.ua/839843727208>.

Листопад Н. П. Дидактичні умови формування логічного складника математичної компетентності молодшого школяра / Н. П. Листопад // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2013. – С.188 -189.

Листопад Н. П. Застосування організаційних форм навчання на уроках математики у педагогічному досвіді. / Н. П. Листопад // Анотовані результати

науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.1204 -205.

Листопад Н. П. Упровадження базових моделей уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності / Н. П. Листопад // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 118-119.

Листопад Н. П. К проблеме моделирования уроков математики по формированию у младших школьников вычислительной компетентности / Н. П. Листопад // Инновационные технологии обучения физико-математическим дисциплинам: материалы VI Междунар. науч.-практ. интернет-конф., Мозырь, 25–28 марта 2014 г. / УО МГПУ им. И. П. Шамякина; редкол.: И. Н. Ковальчук (отв. ред.) [и др.]. – Мозырь, 2014. – с. 120- 121.

Листопад Н. П. Моделирование уроков математики по формированию вычислительной компетентности младших школьников / Н. П. Листопад // Инновационные технологии обучения физико-математическим профессионально-техническим дисциплинам : материалы VIII Междунар. науч.- практ. интернет-конф., Мозырь, 22–25 марта 2016 г. / УО МГПУ им. И. П. Шамякина ; редкол.: И. Н. Ковальчук (отв. ред.) [и др.]. – Мозырь, 2016. –с. 90 – 92.

Листопад Н.П. Наступність у формуванні обчислювальної компетентності учнів початкової та основної шкіл / Н. П. Листопад // Реалізація наступності в математичній освіті: реалії та перспективи: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15-16 вересня 2016 р. /Міністерство освіти і науки України, ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського [та ін.]. – Х. : Вид-во «Ранок», 2016. – с.29-30.

Листопад Н. П. Моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності / Н. П. Листопад // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.168-169.

Мартиненко В. О. Ефективність моделей уроків літературного читання у контексті набуття учнями досвіду читацької діяльності / В. О. Мартиненко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 113-114.

Мартиненко В. О. Моделювання уроків формування досвіду читацької діяльності молодших школярів. / В. О. Мартиненко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.196 -197.

Мартиненко В. О. Реалізація базових технологій під час Опрацювання художніх текстів на уроках літературного читання / Мартиненко В. О. // Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня, 2016 р. м. Нікополь) / упор. А. Д. Цимбалару. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С.42-47. Ресурс доступу: <http://www.ex.ua/839843727208>.

Мартиненко В. О. Навчальні ситуації у структурі уроку літературного читання / В. О. Мартиненко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.160 -161.

Мартиненко, В. О. Характеристика чинників впливу на розуміння молодшими школярами текстів різних видів / В. О. Мартиненко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2013. – С.181 -182.

Оноприенко О. В. Итоговая аттестация учащихся 4-х классов: конструирование содержания и оценивание / О. В. Оноприенко // Реализация компетентностного подхода в системе профессионального образования педагога: сборник материалов I Междунар. науч.-практ. конф., Евпатория, 29–30 мая 2014 г. / РИО «КГУ». – Ялта, 2014. – С. 61–67.

Оноприенко О. В. Технология создания работ для мониторинга учебных достижений младших школьников по математике / О. В. Оноприенко // Инновационные технологии обучения физико-математическим дисциплинам: материалы VI Междунар. науч.-практ. интернет-конф., Мозырь, 25–28 марта 2014 г. / УО МГПУ им. И. П. Шамякина. – Мозырь, 2014. – С. 130–131.

Оноприенко О. В. Моніторинг як форма педагогічного супроводу навчальної діяльності молодших школярів. / О. В. Оноприенко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.197 -198.

Оноприенко О. В. Навчальні досягнення молодших школярів: компетентнісний вимір / О. В. Оноприенко // Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м. Київ: [у 2 ч.]. Ч.1 / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), О.І. Ляшенко (заст. голови) та ін.] – К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014 – С. 266–271.

Пономарьова К. І. Дидактичні вимоги до компетентісно орієнтованого уроку української мови. / К. І. Пономарьова // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.198 -199.

Пономарьова К. І. Ефективність модульної структури уроку української мови в початковій школі / К. І. Пономарьова // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 114-115.

Пономарьова К. І. Сутність модульної структури компетентісно орієнтованого уроку української мови в початковій школі / Пономарьова К. І. // Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня, 2016 р. м. Нікополь) / упор. А. Д. Цимбалару. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 47-52. Ресурс доступу: <http://www.ex.ua/839843727208>.

Пономарьова К. І. Модульна структура уроку української мови / К. І. Пономарьова // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.163 -164.

Пономарьова, К. І. Зміст і структура соціокультурної компетентності молодших школярів / К. І. Пономарьова // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2013. – С.182 -183.

Прищеп О. Ю. Нестандартний спосіб організації графіко-орфографічної навчальної діяльності / О. Ю. Прищеп // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 115-116.

Прищеп О. Ю. Організація процесу списування в першому класі – важливий фактор оволодіння орфографічною грамотністю / Прищеп О. Ю. // Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня, 2016 р. м. Нікополь) / упор. А. Д. Цимбалару. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 52-56. Ресурс доступу: <http://www.ex.ua/839843727208>.

Прищеп О. Ю. Розвиток мовленнєвої компетентності в учнів початкових класів / О. Ю. Прищеп // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2013 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2013. – С.183 -185.

Прищеп О. Ю. Стан розвитку графіко-орфографічних умінь в учнів початкових класів на уроках української мови. / О. Ю. Прищеп // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.199 -200.

Прищеп О. Ю. Чинники впливу на вибір способу організації графіко-орфографічної навчальної діяльності молодших школярів / О. Ю. Прищеп // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.164 -165.

Савченко О. Я. Молодий школяр в умовах полісуб'єктного навчання / О. Я. Савченко // II Дунайські наукові читання : духовно-творча константа особистості : Матеріали міжнародної наук. практи. конференції. – Ізмаїл : РВВ ІДТУ; «СМИЛ», 2016. – С. 41-45.

Савченко О. Я. Василь Сухомлинський у діапазоні з сучасністю: щоб у серці жила Батьківщина / О. Я. Савченко, В. В. Вітюк, А. М. Луцьок та ін. // Збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції та ХХІІІ Всеукраїнських педагогічних читань ; упорядк. О. В. Сухомлинської, П. С. Олешка. – Луцьк : Надстиря, 2016. – 316 с.

Савченко О. Я. Системний підхід до ознайомлення молодших школярів з видатними письменниками України: сторінки життя і творчості / О. Я. Савченко // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 109-110.

Савченко О. Я. Технологічний підхід у методиці уроків літературного читання / О. Я. Савченко // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.156 -157.

Савченко О. Я. Школа – простір повноцінного життя дитини / О.Я. Савченко // Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 квітня 2014 року, Київ-Кіровоград-Черкаси,) – К., 2014. – С.13-15.

Савченко О. Я. Дидактико-методичні умови моделювання уроків літературного читання. / О. Я. Савченко // Анотовані результати науково дослідної

роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.195 -196.

Цимбалару А. Д. Дидактичне конструювання освітнього простору молодших школярів в умовах варіативності організаційних форм навчання / А. Д. Цимбалару // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2015. – С.158 -160.

Цимбалару А. Д. Когерентність особистісного розвитку учнів і інноваційного розвитку освітнього середовища як параметр оцінювання діяльності школи / А. Д. Цимбалару // Збірник тез, доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю «Управління інноваційним розвитком загальної середньої освіти в умовах соціально-економічних реформ» (Київ, 25-26 лютого 2014 р.) / за наук. ред. Л. М. Ващенко. – Чернівці : Наші книги, 2014. – С. 33-34.

Цимбалару А. Д. Конструювання освітнього простору молодших школярів на компетентнісних засадах / А. Д. Цимбалару // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 111-112.

Цимбалару А. Д. Критерії аналізу освітнього простору в школі як параметри оцінювання її інноваційного розвитку / А. Д. Цимбалару // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Інноваційний вимір розвитку сучасного загальноосвітнього навчального закладу» (Чернігів, 25-26 березня 2014 р.). – К. : Пед. думка, 2014. – С. 23.

Цимбалару А. Д. Модернізація середовища школи першого ступеня в умовах варіативності початкової освіти / Цимбалару Анжеліка Дмитрівна // Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти : збірник наукових доповідів. – Лодзь, 2014. – С.154-155.

Цимбалару А. Д. Освітній простір як інноваційний ресурс модернізації організаційних форм навчання в школі I ступеня. / Цимбалару А. Д. // Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня, 2016 р. м. Нікополь) / упор. А. Д. Цимбалару. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – С. 6-10. Ресурс доступу: <http://www.ex.ua/839843727208>.

Цимбалару А. Д. Особливості моделювання освітнього простору молодших школярів з позиції особистісного підходу / А. Д. Цимбалару // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, практичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь» (Київ – Кіровоград – Черкаси, 9-10 квітня 2014 р.). – К., 2014. – С. 184-187.

Цимбалару А. Д. Особливості моделювання освітнього простору молодших школярів в умовах варіативності організаційних форм навчання. / А. Д. Цимбалару // Анотовані результати науково дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2014 рік. – К. : Інститут педагогіки, 2014. – С.1192 -193.

Цимбалару А. Д. Проектуємо освітній простір молодших школярів: вирівнювання стартових позицій готовності до школи / Цимбалару А. Д. // Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції (17 листопада 2014 р., Одеса). – Одеса : видавець Бакаєв Вадим Вікторович, 2014. – С.95-97.

Цимбалару А. Д. Тенденції моделювання освітнього простору в контексті розвитку початкової освіти у зарубіжних країнах / Цимбалару Анжеліка // Збірник матеріалів Міжнародної онлайн-інтернет-конференції 10 квітня 2015 р., м. Миколаїв // Методичний вісник науково-дослідницької лабораторії дидактики початкової освіти [гол. ред. Осадченко І. І.] – Миколаїв : Іліон, 2015. – Вип. 1. – С.127-130.

Цимбалару А. Д. Соціокультурна ситуація як дидактичний ресурс індивідуалізації навчання в початковій школі / Анжеліка Цимбалару // II Дунайські наукові читання : духовно-творча константа особистості : Матеріали міжнародної наук. практ. конференції. – Ізмаїл : РВВ ІДТУ; «СМИЛ», 2016. – С. 98-103.